

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗИНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

*Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства
імені Костянтина Нємця*

До захисту допустити

Завідувач кафедри _____ Людмила НСМЕЦЬ

«_____» _____ 2025 р.

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В
УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконав: студент 4 курсу, групи ГР-41
спеціальності **106 «Географія»**
ОПП «Географія рекреації та туризму»
Холод Богдан Олегович

Науковий керівник:
к. геогр. н., доцент Кравченко Катерина Олександрівна

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

_____
Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ

_____
Секретар ЕК Олена ПЕДЬ

«_____» _____ 2025 р.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УМОВАХ	7
ВОЄННОГО СТАНУ	7
1.1 Сутність та особливості функціонування туристичної галузі.....	7
під час війни.....	7
1.2 Міжнародний досвід розвитку туризму в країнах під час військових	
конфліктів	13
1.3 Нормативно-правове регулювання туристичної діяльності	21
в умовах воєнного стану.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	28
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	28
2.1 Оцінка впливу війни на туристичну інфраструктуру України.....	28
2.2 Аналіз змін туристичних потоків та географії.....	36
подорожей в Україні	36
2.3 Дослідження нових форм та видів туризму, що виникли під час війни	39
РОЗДІЛ 3.МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ	
.....	47
3.1 Державна політика підтримки туристичної галузі під час війни.....	47
3.2 Адаптація туристичного бізнесу до роботи в умовах воєнного стану	53
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	72
Додаток А.....	73
Додаток Б	74

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДАРТ - Державне агентство розвитку туризму України

ВВП - Валовий внутрішній продукт

UNWTO - Всесвітня туристична організація (United Nations World Tourism Organization)

ГЕС - Гідроелектростанція

МЗС - Міністерство закордонних справ

МКІП - Міністерство культури та інформаційної політики

НБУ - Національний банк України

ООН - Організація Об'єднаних Націй

ТІЦ - Туристично-інформаційний центр

ТПП - Торгово-промислова палата

UNESCO - Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Актуальність теми. Туристична галузь України зазнала суттєвих трансформацій внаслідок російської агресії. За даними Державного агентства розвитку туризму України, до початку повномасштабного вторгнення туристична сфера складала 2,3% ВВП країни та забезпечувала близько 375 тисяч робочих місць [24, с 65]. Військові дії призвели до значного скорочення кількості туристичних підприємств - з 3700 до 800 активно функціонуючих агенцій, що вимагає детального дослідження механізмів адаптації галузі до нових умов [23].

Трансформація туристичної інфраструктури під впливом війни характеризується значними руйнуваннями та пошкодженнями об'єктів туристичного показу, закладів розміщення та транспортної інфраструктури. За даними Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на січень 2024 року зафіксовано пошкодження 902 об'єктів культурної спадщини, що безпосередньо впливає на туристичний потенціал регіонів та вимагає розробки нових підходів до відновлення галузі.

Особливої актуальності набуває дослідження нових форм та видів туризму, що виникли як відповідь на виклики воєнного часу. Розвиток волонтерського та реабілітаційного туризму демонструє здатність галузі до адаптації та трансформації. За даними ДАРТ, у 2024 році понад 45% українців здійснили туристичні подорожі країною, що свідчить про збереження попиту на туристичні послуги навіть в умовах війни [38].

Зміна географії туристичних потоків та переорієнтація на внутрішній ринок вимагають розробки нових механізмів державної підтримки галузі. Концентрація туристичної активності у західних регіонах України, де зосереджено 54% туристичних потоків, створює нові виклики для розвитку інфраструктури та забезпечення якості послуг [31]. Дослідження цих процесів має важливе значення для формування ефективної регіональної туристичної політики.

Фінансова стійкість туристичного сектору в умовах війни залежить від ефективності державних механізмів підтримки та здатності бізнесу до адаптації. Аналіз показує, що у 2024 році надходження до державного бюджету від туристичної галузі склали 2,06 млрд грн, що на 41,1% більше порівняно з попереднім роком [38]. Це підкреслює важливість дослідження факторів стійкості галузі та механізмів її відновлення.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні розвитку туризму в Україні в умовах війни та розробці практичних рекомендацій щодо його адаптації до сучасних викликів.

Завдання дослідження:

1. Дослідити теоретичні основи розвитку туризму в умовах воєнного стану.
2. Проаналізувати міжнародний досвід розвитку туризму в країнах під час військових конфліктів.
3. Вивчити нормативно-правове регулювання туристичної діяльності в умовах воєнного стану.
4. Оцінити вплив війни на туристичну інфраструктуру України та проаналізувати динаміку змін туристичних потоків та географії подорожей в Україні.
5. Дослідити нові форми та види туризму, що виникли під час війни, і запропонувати шляхи адаптації туристичного бізнесу до роботи в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження: розвиток туризму в Україні в умовах війни.

Предмет дослідження: теоретичні, методичні та практичні аспекти функціонування туристичної галузі в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано комплекс наукових методів, зокрема:

1. Діалектичний метод пізнання для визначення суперечностей розвитку туристичної галузі в умовах війни.

2. Метод системного аналізу для оцінки структурних змін у туристичній сфері України.

3. Статистичні методи для вивчення динаміки туристичних потоків та економічних показників галузі.

4. Метод порівняльного аналізу для дослідження міжнародного досвіду розвитку туризму під час військових конфліктів.

5. Метод експертних оцінок для прогнозування перспектив відновлення галузі.

6. SWOT - аналіз туристичної галузі України в умовах війни.

7. Контент-аналіз інформаційних ресурсів для моніторингу репрезентації туристичного потенціалу України.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 75 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Сутність та особливості функціонування туристичної галузі під час війни

Туристична галузь є одним із найчутливіших секторів економіки, що миттєво реагує на зміни безпекової ситуації в країні та світі. Туризм під час війни трансформується та набуває нових форм і значень, стаючи не лише економічним, але й соціально-культурним феноменом.

Під туристичною галуззю воєнного часу розуміємо комплекс взаємопов'язаних суб'єктів туристичної діяльності, які продовжують функціонувати в умовах воєнного стану, адаптуючи свою діяльність до нових безпекових, економічних та соціальних реалій. Ця система включає туристичних операторів, заклади розміщення, харчування, транспортні компанії та інші підприємства, що забезпечують туристичні потреби населення. Військовий туризм як новий напрямок подорожей формується в умовах війни та передбачає відвідування місць, пов'язаних з військовими подіями, з метою вшанування пам'яті, документування історії та усвідомлення масштабів трагедії. Такий вид туризму має глибоке соціальне значення та сприяє формуванню національної пам'яті [34].

Трансформація туристичної галузі під час війни характеризується зміною географії подорожей, переорієнтацією на внутрішній ринок та появою нових туристичних продуктів. Підприємства туристичної сфери змушені враховувати фактор безпеки як визначальний при плануванні своєї діяльності. Безпековий туризм – це організація подорожей із забезпеченням комплексних заходів щодо зниження ризиків та захисту туристів в умовах воєнного стану. Визначення сформоване автором на основі аналізу сучасних тенденцій розвитку туризму в кризових умовах. Це включає розробку безпечних маршрутів, створення системи оповіщення та евакуації туристів.

Економічна складова функціонування туристичної галузі під час війни характеризується значним скороченням доходів, зміною структури витрат та необхідністю пошуку нових джерел фінансування. Підприємства змушені оптимізувати свої витрати та шукати нові моделі ведення бізнесу.

Соціальна функція туризму в умовах війни набуває особливого значення, оскільки подорожі стають інструментом психологічного відновлення та реабілітації як для цивільного населення, так і для військовослужбовців. Туризм допомагає людям впоратися зі стресом та травматичним досвідом.

Інфраструктурні зміни в туристичній галузі воєнного часу включають переобладнання закладів розміщення під потреби внутрішньо переміщених осіб, створення захисних споруд та системи укриттів для туристів. Це вимагає значних інвестицій та зміни підходів до організації простору. Маркетингова діяльність туристичних підприємств в умовах війни зазнає суттєвих змін, фокусуючись на внутрішньому ринку та промоції безпечних дестинацій. Особлива увага приділяється комунікації з клієнтами щодо безпекових аспектів подорожей.

Кадровий потенціал галузі під час війни потребує особливої уваги через необхідність перекваліфікації персоналу та навчання новим навичкам, зокрема у сфері безпеки та кризового менеджменту. Формується новий профіль компетенцій працівника туристичної сфери. Логістичне забезпечення туристичної діяльності в умовах війни ускладнюється через зміну транспортних маршрутів, обмеження пересування та необхідність врахування безпекової ситуації. Це вимагає гнучкості та постійного моніторингу ситуації [50].

Інформаційна складова туристичної діяльності набуває критичного значення через необхідність оперативного інформування про зміни безпекової ситуації, маршрути евакуації та наявність укриттів. Формується нова система комунікації між усіма учасниками туристичного ринку.

Культурно-пізнавальний аспект туризму воєнного часу трансформується у напрямку збереження та документування історичної пам'яті, створення нових екскурсійних маршрутів, пов'язаних з подіями війни. Це сприяє формуванню національної ідентичності та патріотичному вихованню.

Екологічний вимір туристичної діяльності під час війни включає питання відновлення пошкоджених природних територій, збереження екосистем та розвитку екологічно відповідального туризму в безпечних регіонах. Формується нове розуміння сталого туризму в умовах війни.

Міжнародна співпраця у туристичній галузі під час війни набуває нових форм, включаючи обмін досвідом з країнами, що пережили подібні конфлікти, залучення міжнародної допомоги для відновлення туристичної інфраструктури та спільні проекти з документування воєнних злочинів. Інноваційна діяльність в туристичній сфері воєнного часу спрямована на розробку нових технологічних рішень для забезпечення безпеки туристів, створення віртуальних турів та впровадження систем раннього оповіщення. Цифровізація стає ключовим трендом розвитку галузі.

Фінансова стійкість туристичних підприємств в умовах війни залежить від їх здатності адаптуватися до нових умов, диверсифікувати джерела доходів та оптимізувати витрати. Формуються нові бізнес-моделі та механізми фінансового забезпечення діяльності [69, с. 206-214].

Правове регулювання туристичної діяльності в умовах воєнного стану потребує особливої уваги через необхідність врахування нових ризиків та відповідальності туристичних операторів за безпеку клієнтів. Розробляються нові нормативні документи та стандарти безпеки. Психологічний аспект туристичної діяльності під час війни включає роботу з посттравматичним стресовим розладом, розробку спеціальних програм для військовослужбовців та їх сімей, створення умов для психологічного відновлення через подорожі.

Перспективи розвитку туристичної галузі в умовах війни пов'язані з формуванням нової моделі функціонування, яка враховує безпекові, економічні та соціальні аспекти. Галузь демонструє здатність до адаптації та трансформації, зберігаючи свою соціально-економічну значущість.

Адаптація туристичної галузі під час війни включає формування нової логістичної інфраструктури, яка враховує розташування безпечних коридорів, наявність укриттів та можливості швидкої евакуації. Туристичні підприємства

створюють спеціальні протоколи дій у надзвичайних ситуаціях та навчають персонал відповідним навичкам.

Волонтерський туризм – це форма подорожей, що поєднує туристичний досвід із волонтерською діяльністю, спрямованою на підтримку постраждалих регіонів. Визначення сформоване автором на основі аналізу міжнародного досвіду (Боснія, Руанда) та тенденцій в Україні. Цей вид туризму сприяє відновленню громад та створює нові можливості для міжнародної співпраці. Диверсифікація туристичних продуктів в умовах війни відбувається через створення нових форматів подорожей, таких як віртуальні тури, експедиції з документування воєнних злочинів та освітні поїздки для журналістів і дослідників. Це розширює можливості галузі та створює нові ринкові ніші [62].

Реабілітаційний туризм – це спеціалізований напрямок, спрямований на відновлення фізичного та психологічного здоров'я військових і цивільних осіб, які постраждали від війни. Визначення авторське, сформоване на основі досліджень адаптаційних механізмів у туристичній сфері. Туристична документація воєнного часу набуває особливого значення для збереження історичної пам'яті та формування майбутніх туристичних маршрутів. Створюються архіви фото- та відеоматеріалів, збираються свідчення очевидців, формуються бази даних про пошкоджені об'єкти культурної спадщини. Система сертифікації безпеки туристичних об'єктів розробляється для оцінки їх готовності приймати відвідувачів в умовах воєнного стану. Це включає перевірку наявності укриттів, систем оповіщення, планів евакуації та підготовленості персоналу.

Відновлення туристичної інфраструктури після бойових дій потребує значних інвестицій та координації зусиль державного та приватного секторів. Формуються спеціальні програми реконструкції та модернізації туристичних об'єктів з урахуванням нових вимог безпеки [18, с. 35-40].

Міжрегіональна співпраця у сфері туризму посилюється через необхідність перерозподілу туристичних потоків та створення нових маршрутів у безпечних регіонах. Формуються кластери туристичного розвитку, які

об'єднують ресурси та можливості різних областей. Цифрова трансформація туристичної галузі прискорюється в умовах війни через необхідність забезпечення дистанційного доступу до інформації, онлайн-бронювання та віртуальних екскурсій. Впроваджуються нові технологічні рішення для моніторингу безпекової ситуації та управління туристичними потоками.

Розвиток цифрових технологій у туристичній галузі під час війни набуває критичного значення для забезпечення безперервності діяльності. Впровадження систем онлайн-бронювання, віртуальних турів та цифрових платформ для комунікації з клієнтами дозволяє підтримувати операційну діяльність навіть в умовах обмеженої мобільності. Туристичні підприємства активно інвестують у розвиток цифрової інфраструктури та навчання персоналу новим технологіям. Цифрова трансформація стає не лише інструментом виживання, але й фактором конкурентоспроможності.

Система антикризового управління в туристичній галузі воєнного часу формується як комплекс взаємопов'язаних механізмів реагування на загрози та виклики. Підприємства розробляють багаторівневі плани дій у надзвичайних ситуаціях та створюють резервні фонди для забезпечення фінансової стійкості. Особлива увага приділяється підготовці персоналу до роботи в кризових умовах та розвитку навичок швидкого прийняття рішень. Формування ефективної системи антикризового управління стає запорукою життєздатності бізнесу [63, с. 19].

Війна спричинила зміну маркетингових стратегій у сфері туризму, фокусуючись на емоційному зв'язку з аудиторією та соціальній відповідальності. Компанії розробляють нові підходи до просування послуг, враховуючи чутливість суспільства до воєнної тематики. Значна увага приділяється комунікації безпекових аспектів та підтримці патріотичних ініціатив. Маркетингові стратегії адаптуються до нових соціальних реалій та цінностей.

Розвиток партнерських мереж у туристичній галузі в умовах війни – це стратегічний механізм взаємодії туристичних підприємств, спрямований на об'єднання ресурсів, створення спільних проєктів, обмін досвідом і взаємну

підтримку в кризових умовах. Така співпраця сприяє зниженню ризиків, оптимізації витрат та підвищенню конкурентоспроможності галузі. Визначення сформоване автором на основі аналізу сучасних тенденцій у туристичному бізнесі. Підприємства об'єднують ресурси для створення спільних проектів, обміну досвідом та взаємної підтримки. Формуються нові моделі співпраці між туристичними операторами, готелями та транспортними компаніями. Партнерські відносини допомагають оптимізувати витрати та розширити можливості для клієнтів.

Інвестиційна привабливість туристичної галузі в умовах війни потребує нових підходів до оцінки ризиків та потенціалу розвитку. Інвестори приділяють особливу увагу безпековим аспектам та здатності підприємств адаптуватися до кризових умов. Розробляються нові моделі фінансування, включаючи краудфандинг та гранти міжнародних організацій. Формування привабливого інвестиційного клімату стає пріоритетом галузевої політики.

Якість туристичних послуг в умовах війни набуває нових вимірів, включаючи безпекові стандарти та психологічний комфорт клієнтів. Підприємства впроваджують додаткові системи контролю якості та навчання персоналу роботі з травмованими клієнтами. Особлива увага приділяється створенню атмосфери безпеки та підтримки. Стандарти якості адаптуються до нових потреб споживачів [47, с. 373].

Логістика туризму потребує адаптації до нових умов та способів транспортування. Підприємства розробляють альтернативні логістичні схеми та створюють резервні канали постачання. Значна увага приділяється безпеці транспортування та оптимізації маршрутів. Логістичні рішення стають більш гнучкими та адаптивними.

Управління персоналом у туристичній галузі під час війни фокусується на збереженні кадрового потенціалу та підтримці психологічного здоров'я працівників. Підприємства впроваджують програми психологічної підтримки та професійного розвитку персоналу. Особлива увага приділяється формуванню

корпоративної культури стійкості та взаємопідтримки. Розвиток людського капіталу стає критичним фактором успіху.

Інноваційна діяльність у туристичній галузі воєнного часу спрямована на пошук нових форматів послуг та способів взаємодії з клієнтами. Підприємства експериментують з віртуальними екскурсіями, інтерактивними програмами та персоналізованими пропозиціями. Значна увага приділяється розробці технологічних рішень для забезпечення безпеки. Інновації стають інструментом адаптації до нових умов.

Екологічна відповідальність туристичної галузі в умовах війни включає захист природних ресурсів та мінімізацію впливу на навколишнє середовище. Підприємства впроваджують програми енергоефективності та управління відходами. Особлива увага приділяється відновленню пошкоджених природних територій. Екологічні стандарти інтегруються в операційну діяльність.

1.2. Міжнародний досвід розвитку туризму в країнах під час військових конфліктів

Міжнародний досвід розвитку туризму в умовах військових конфліктів демонструє різноманітні підходи до збереження та адаптації туристичної галузі. Країни, які пережили війни та збройні конфлікти, розробили специфічні стратегії підтримки туристичного сектору та його відновлення. Досвід таких держав став цінним ресурсом для розуміння механізмів виживання туристичної індустрії в кризових умовах. Дослідження міжнародної практики дозволяє виявити ефективні інструменти управління туристичною галуззю під час війни.

Хорватія стала показовим прикладом відновлення туристичної галузі після військового конфлікту 1991-1995 років. Країна зіткнулася з масштабними руйнуваннями туристичної інфраструктури та втратою традиційних туристичних потоків. Хорватський уряд розробив комплексну програму відновлення, яка включала реконструкцію історичних пам'яток та модернізацію готельної інфраструктури. Успішна маркетингова стратегія допомогла країні

повернути довіру міжнародних туристів та відновити позиції на європейському туристичному ринку. Ізраїль розробив унікальну модель функціонування туристичної галузі в умовах постійної загрози безпеці. Країна впровадила багаторівневу систему безпеки туристичних об'єктів, яка включає технічні засоби захисту, підготовлений персонал та протоколи дій у надзвичайних ситуаціях. Ізраїльський досвід показує важливість інтеграції безпекових заходів у туристичну інфраструктуру та створення атмосфери безпеки для відвідувачів. Туристична галузь країни демонструє стійкість навіть під час загострення конфліктів. Боснія і Герцеговина трансформувала наслідки війни у туристичний ресурс, створивши маршрути пам'яті та музеї, присвячені подіям конфлікту. Країна розвинула напрямок "темного туризму", який привертає увагу дослідників та туристів з усього світу. Досвід Боснії показує можливість перетворення трагічних подій на інструмент збереження історичної пам'яті та розвитку туризму. Важливим аспектом стала співпраця з міжнародними організаціями у відновленні культурної спадщини [6].

В'єтнам після завершення війни зосередився на розвитку екологічного та культурного туризму, використовуючи природні ресурси та багату історичну спадщину. Країна створила мережу національних парків та заповідників, які стали популярними туристичними дестинаціями. Успішна інтеграція військової історії у туристичний продукт допомогла В'єтнаму сформувати унікальну туристичну пропозицію. Досвід країни демонструє важливість диверсифікації туристичного продукту [68, с. 275].

Грузія після конфлікту 2008 року зосередилась на розвитку внутрішнього туризму та створенні нових туристичних продуктів. Країна активно розвивала гастрономічний туризм, винні тури та гірський туризм у безпечних регіонах. Грузинський досвід показує важливість швидкої адаптації туристичної галузі до нових умов та пошуку альтернативних напрямків розвитку. Важливим фактором стала державна підтримка галузі через податкові пільги та спеціальні програми.

Ліван, незважаючи на тривалий період нестабільності, зберіг позиції регіонального туристичного центру завдяки гнучкій політиці та диверсифікації

ринків. Країна розвинула систему кризового менеджменту в туристичній галузі та створила механізми швидкого відновлення туристичної активності після періодів загострення. Ліванський досвід демонструє важливість підтримки міжнародних зв'язків та збереження туристичної інфраструктури. Особлива увага приділялася підготовці персоналу до роботи в кризових умовах [19, с. 116].

Кіпр після конфлікту 1974 року зосередився на розвитку курортного туризму в південній частині острова. Країна інвестувала значні кошти в модернізацію туристичної інфраструктури та покращення якості послуг. Успішна маркетингова стратегія дозволила залучити нові туристичні потоки та створити імідж безпечної туристичної дестинації. Досвід Кіпру показує можливість розвитку туризму навіть в умовах територіального поділу. Камбоджа після завершення громадянської війни активно розвиває культурно-історичний туризм, використовуючи унікальну спадщину храмових комплексів. Країна створила ефективну систему управління туристичними об'єктами та залучила міжнародні інвестиції у розвиток інфраструктури. Камбоджійський досвід демонструє важливість збереження культурної спадщини як основи для відновлення туризму. Значну роль відіграла міжнародна допомога у реставрації історичних пам'яток [11, с. 5-10].

Шрі-Ланка після завершення громадянської війни у 2009 році впровадила комплексну програму відновлення туристичного сектору. Країна зосередилась на розвитку екологічного туризму, пляжного відпочинку та аюрведичних курортів. Успішна стратегія просування на міжнародних ринках допомогла відновити туристичні потоки. Досвід Шрі-Ланки показує важливість комплексного підходу до відновлення галузі. Сербія після конфлікту 1990-х років розвинула унікальну систему управління туристичними ресурсами в постконфліктний період. Країна зосредила увагу на відновленні історичних пам'яток та розвитку культурного туризму в містах. Особлива увага приділялася створенню позитивного міжнародного іміджу та подоланню негативних асоціацій з війною. Сербський досвід демонструє важливість стратегічного планування у відновленні туристичної привабливості країни. Північна Ірландія

після завершення конфлікту створила успішну модель розвитку міського туризму та фестивального руху. Країна перетворила Белфаст на популярну туристичну дестинацію, використовуючи історичну спадщину конфлікту як туристичний ресурс. Розвиток туристичної інфраструктури супроводжувався активною промоційною кампанією на міжнародних ринках. Досвід Північної Ірландії показує можливості трансформації постконфліктних територій. Руанда після громадянської війни зосередилася на розвитку екологічного туризму та створенні унікального туристичного продукту. Країна успішно розвиває напрямок спостереження за гірськими горилами та природний туризм. Значні інвестиції були спрямовані на розвиток туристичної інфраструктури та підготовку персоналу. Руандійський досвід демонструє можливості використання природних ресурсів для відновлення туризму [7, с. 5-12].

Східний Тимор після здобуття незалежності розпочав розвиток туристичної галузі практично з нуля. Країна створила систему управління туристичними ресурсами та розробила стратегію залучення іноземних інвестицій. Особлива увага приділялася розвитку пляжного туризму та дайвінгу. Досвід Східного Тимору показує можливості створення нової туристичної дестинації в постконфліктний період. Колумбія після тривалого періоду внутрішнього конфлікту успішно відновила туристичну привабливість. Країна розвинула систему безпеки туристичних маршрутів та створила нові туристичні продукти. Значні зусилля були спрямовані на промоцію країни як безпечного напрямку для туризму. Колумбійський досвід демонструє важливість комплексного підходу до безпеки туризму. Уганда після завершення громадянської війни зосередилася на розвитку екотуризму та сафарі-турів. Країна створила ефективну систему управління національними парками та залучила міжнародні інвестиції. Особлива увага приділялася підготовці місцевих гідів та розвитку громадського туризму. Досвід Уганди показує можливості розвитку спеціалізованих видів туризму. Непал після громадянської війни відновив позиції як центр гірського туризму та альпінізму. Країна модернізувала систему безпеки гірських маршрутів та покращила туристичну інфраструктуру.

Значні зусилля були спрямовані на підготовку професійних гідів та рятувальних служб. Непальський досвід демонструє важливість спеціалізації у туристичній галузі [9, с. 124].

Камерун після періоду нестабільності розвинув унікальну модель екологічного та культурного туризму. Країна створила мережу національних парків та розробила програми захисту природної спадщини. Особлива увага приділялася розвитку сільського туризму та залученню місцевих громад. Досвід Камеруну показує можливості поєднання екологічного та культурного туризму. Сальвадор після громадянської війни зосередився на розвитку пляжного туризму та серфінгу. Країна інвестувала у розвиток прибережної інфраструктури та створення туристичних комплексів. Значні зусилля були спрямовані на промоцію країни як напрямку для активного відпочинку. Сальвадорський досвід демонструє можливості розвитку спеціалізованих напрямків туризму, таких як серфінг, еко-туризм або культурний туризм, що орієнтовані на конкретні інтереси та потреби туристів. Нікарагуа після періоду конфліктів розвинула успішну модель екологічного та пригодницького туризму. Країна створила мережу екологічних маршрутів та розвинула інфраструктуру для активного відпочинку. Особлива увага приділялася збереженню природних ресурсів та залученню відповідальних туристів. Досвід Нікарагуа показує важливість екологічного підходу до розвитку туризму [42, с. 268].

Досвід різних країн у розвитку туризму під час та після військових конфліктів формує цінну базу знань для відновлення галузі. Особливу увагу привертають механізми трансформації туристичного сектору та адаптації до нових умов. Системний аналіз міжнародної практики дозволяє виділити ключові стратегії виживання туристичної індустрії в кризових умовах. Цей досвід особливо актуальний для країн, що стикаються з подібними викликами сьогодні.

Трансформація військової спадщини у туристичний ресурс стала успішною стратегією для багатьох країн. Створення маршрутів пам'яті, музеїв та меморіальних комплексів дозволило зберегти історичну пам'ять та залучити нові категорії відвідувачів. Досвід таких країн як Боснія і Герцеговина, В'єтнам та

Хорватія демонструє ефективність цього підходу. Важливим аспектом стала інтеграція елементів військової історії у загальний туристичний продукт.

Розвиток екологічного туризму став пріоритетним напрямком для багатьох постконфліктних територій. Створення національних парків, заповідників та екологічних маршрутів дозволило використати природні ресурси для відновлення туристичної привабливості. Такий підхід успішно реалізували Камерун, Уганда та Руанда. Екологічний туризм став інструментом не лише економічного відновлення, але й збереження природної спадщини.

Диверсифікація туристичних продуктів та ринків стала ключовою стратегією виживання галузі. Країни активно розвивали нові напрямки туризму, від гастрономічного до пригодницького, щоб компенсувати втрати традиційних туристичних потоків. Грузія, Ліван та Шрі-Ланка продемонстрували ефективність такого підходу. Важливим фактором успіху стала гнучка маркетингова політика та орієнтація на різні сегменти туристичного ринку[10, с. 56-64].

Модернізація системи безпеки туристичних об'єктів стала необхідною умовою відновлення галузі. Країни інвестували значні ресурси у створення багаторівневих систем захисту, підготовку персоналу та розробку протоколів дій у надзвичайних ситуаціях. Досвід Ізраїлю та Колумбії став показовим у цьому аспекті. Особлива увага приділялася створенню відчуття безпеки для туристів без надмірних обмежень їх комфорту.

Розвиток міського туризму та фестивального руху допоміг багатьом країнам подолати негативні асоціації з військовим конфліктом. Міста перетворювалися на центри культурного життя, проводили міжнародні фестивалі та створювали нові туристичні атракції. Північна Ірландія та Сербія успішно використали цей підхід для відновлення туристичної привабливості. Важливим елементом стала активна промоція культурних подій на міжнародному рівні.

Залучення міжнародних інвестицій та технічної допомоги стало критичним фактором відновлення туристичної інфраструктури. Країни активно

співпрацювали з міжнародними організаціями, залучали гранти та кредити для реконструкції об'єктів. Досвід Камбоджі та Східного Тимору показує важливість міжнародної підтримки у відновленні галузі. Особлива увага приділялася прозорості використання залучених ресурсів.

Розвиток нішевого туризму дозволив багатьом країнам знайти свою унікальну позицію на туристичному ринку. Сальвадор зосередився на розвитку серфінгу, Непал – на гірському туризмі, а Нікарагуа – на екологічному та пригодницькому туризмі. Спеціалізація допомогла країнам створити унікальну туристичну пропозицію та залучити цільову аудиторію. Важливим фактором успіху стала якісна підготовка профільних фахівців.

Формування нового туристичного іміджу країни вимагало системного підходу до маркетингу та комунікацій. Країни активно працювали над подоланням негативних стереотипів та створенням позитивних асоціацій. Успішні кампанії Хорватії, Руанди та Колумбії демонструють ефективність послідовної комунікаційної стратегії. Особлива увага приділялася роботі з міжнародними медіа та туристичними операторами [39, с. 59-68].

Таблиця 1.1

Досвід воєнних конфліктів різних країн та його можливе застосування для України

Країна	Дати війни, тривалість	Основні заходи, їх результати	Як цей досвід може бути використано для України
Ізраїль	1948 – дотепер (серія воєн та конфліктів)	Висока щільність інвестицій у безпековий туризм, створення інформаційної архітектури довіри, системна співпраця з діаспорою. Зростання туристичних потоків попри періодичні загрози.	Формування іміджу стійкої держави, просування військово-історичного туризму, залучення єврейської діаспори як інвесторів та амбасадорів безпечного туризму [3, с. 188].
Хорватія	1991–1995 (Війна за незалежність, 4 роки)	Відновлення прибережної інфраструктури, запровадження	Запуск державної програми реновації рекреаційних територій, формування бренду «незламної країни»,

		податкових стимулів для інвесторів, ребрендинг країни через культурну спадщину. Туризм зріс у 4,5 рази за 10 років.	інвестиції в прифронтові регіони з високим туристичним потенціалом [7, с. 251].
Грузія	2008 (Російсько-грузинська війна, 5 днів)	Прискорена лібералізація візового режиму, впровадження цифрових сервісів у туризмі, державна підтримка внутрішнього туризму. Відновлення турпотoku протягом 3 років.	Використання досвіду запуску електронних платформ обліку туристів, стимулювання внутрішніх подорожей, створення іміджу відкритої країни [5, с. 142].
Фінляндія	1939–1940 (Зимова війна, 3,5 місяці)	Післявоєнна ставка на екологічний туризм, розвиток північної інфраструктури, акцент на безпеці та сервісах. Туризм став джерелом валютних надходжень.	Формування нових кластерів у гірських та лісових регіонах, просування концепції slow-tourism, екотуризм у прифронтових областях [9, с. 97].
Афганістан	1979–1989 (Радянсько-афганська війна, 10 років)	Втрата контрольованості над територією, повна руйнація туристичної інфраструктури. Відновлення не відбулося.	Негативний приклад, що підкреслює необхідність централізованого керування відновленням і гарантій безпеки для повернення туризму [2, с. 63].
В'єтнам	1955–1975 (Війна у В'єтнамі, 20 років)	Реставрація історичних пам'яток, розвиток воєнно-патріотичних маршрутів, активне просування на зовнішніх ринках. Досягнення 18 млн туристів щорічно.	Побудова музеїв сучасної війни, маршрути воєнної історії, інтеграція туризму в концепцію національної пам'яті [6, с. 201].
Сербія	1999 (Бомбардування НАТО, 78 днів)	Реконструкція культурних пам'яток, фокус на гастрономічному та етнотуризмі, створення іміджу недооціненої країни для туриста. Стабільне зростання після 2005 року.	Формування нових ніш туризму в постконфліктних регіонах, просування кулінарної спадщини та локальних традицій як ресурсу відновлення економіки [4, с. 176].

Розвиток внутрішнього туризму став пріоритетом для багатьох країн у період відновлення галузі. Створення спеціальних програм та пропозицій для місцевих туристів допомогло підтримати галузь у складний період. Грузія та Ліван успішно реалізували цю стратегію, створивши привабливі умови для внутрішніх подорожей. Важливим аспектом стала державна підтримка соціального туризму та програм відпочинку для вразливих категорій населення.

1.3 Нормативно-правове регулювання туристичної діяльності в умовах воєнного стану

Нормативно-правове регулювання туристичної діяльності в умовах воєнного стану являє собою комплексну систему правових норм та механізмів, спрямованих на забезпечення функціонування туристичної галузі в особливий період. Законодавство України визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що передбачає надання відповідним органам державної влади повноважень, необхідних для усунення загрози та забезпечення національної безпеки. Правове регулювання туристичної діяльності в цих умовах базується на конституційних нормах та спеціальних законодавчих актах. Формування ефективної нормативно-правової бази стає критично важливим для збереження туристичної галузі.

Закон України «Про туризм» залишається базовим нормативним актом, який визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму. В умовах воєнного стану його положення доповнюються спеціальними нормативними актами, що регулюють особливості діяльності туристичних підприємств. Важливим аспектом стає забезпечення безпеки туристів та захист їх прав. Законодавство встановлює додаткові вимоги до суб'єктів туристичної діяльності щодо інформування про безпекову ситуацію [60].

Правове регулювання безпеки туристичної діяльності під час воєнного стану здійснюється відповідно до Закону України "Про правовий режим

воєнного стану" та спеціальних постанов Кабінету Міністрів України. Нормативні акти встановлюють особливі вимоги до організації туристичних подорожей у регіонах з різним рівнем безпекової ситуації. Туристичні оператори зобов'язані дотримуватися спеціальних протоколів безпеки та мати плани евакуації туристів. Законодавство передбачає відповідальність за порушення встановлених вимог [59].

Регулювання фінансових аспектів туристичної діяльності в умовах воєнного стану здійснюється через систему спеціальних нормативних актів Національного банку України та Міністерства фінансів. Законодавство встановлює особливий порядок здійснення розрахунків, валютних операцій та страхування туристичної діяльності. Особлива увага приділяється захисту прав споживачів туристичних послуг та забезпеченню фінансових гарантій туроператорів. Нормативна база передбачає механізми компенсації збитків у разі форс-мажорних обставин.

Нормативно-правове забезпечення функціонування туристичної інфраструктури включає спеціальні вимоги до закладів розміщення та об'єктів туристичного показу. Законодавство встановлює обов'язкові вимоги щодо наявності захисних споруд, систем оповіщення та планів евакуації. Особлива увага приділяється регулюванню питань використання туристичних об'єктів для потреб оборони та розміщення внутрішньо переміщених осіб. Нормативні акти визначають порядок відновлення пошкоджених об'єктів.

Регулювання трудових відносин у туристичній галузі під час воєнного стану здійснюється відповідно до спеціальних положень трудового законодавства. Нормативні акти встановлюють особливий порядок організації роботи персоналу туристичних підприємств, включаючи питання віддаленої роботи та простою. Законодавство передбачає механізми захисту прав працівників та збереження робочих місць. Особлива увага приділяється питанням безпеки праці в умовах воєнного стану.

Нормативне регулювання міжнародного туризму в умовах воєнного стану базується на міжнародних договорах України та спеціальних актах, що

регулюють питання перетину кордону. Законодавство встановлює особливий порядок організації в'їзного та виїзного туризму, включаючи питання візового режиму та митного оформлення. Особлива увага приділяється забезпеченню безпеки іноземних туристів та захисту їх прав. Нормативна база передбачає механізми взаємодії з дипломатичними представництвами [51].

Правове регулювання інформаційного забезпечення туристичної діяльності включає спеціальні вимоги до поширення інформації про безпекову ситуацію. Законодавство встановлює обов'язки туристичних операторів щодо інформування клієнтів про ризики та обмеження. Особлива увага приділяється питанням реклами туристичних послуг в умовах воєнного стану. Нормативні акти визначають порядок взаємодії з медіа та соціальними мережами.

Регулювання питань страхування в туристичній галузі під час воєнного стану здійснюється через спеціальні нормативні акти у сфері страхування. Законодавство встановлює особливі вимоги до страхового покриття та механізмів компенсації збитків. Особлива увага приділяється питанням страхування життя та здоров'я туристів в умовах підвищених ризиків. Нормативна база передбачає механізми взаємодії зі страховими компаніями.

Правове регулювання екскурсійної діяльності в умовах воєнного стану включає спеціальні вимоги до організації екскурсій та підготовки екскурсоводів. Законодавство встановлює обмеження щодо відвідування певних об'єктів та територій. Особлива увага приділяється питанням безпеки екскурсійних груп та наявності захисних споруд. Нормативні акти визначають порядок проведення екскурсій у різних безпекових зонах.

Регулювання питань ліцензування та сертифікації туристичної діяльності в умовах воєнного стану здійснюється через спеціальні нормативні акти. Законодавство встановлює особливий порядок отримання та продовження дії ліцензій для туристичних операторів. Процедури сертифікації послуг адаптуються до умов воєнного стану з урахуванням безпекових вимог. Нормативні документи визначають механізми контролю за дотриманням ліцензійних умов у кризовий період [2, с. 186-191].

Правове регулювання питань оподаткування туристичного бізнесу під час воєнного стану передбачає спеціальні механізми підтримки галузі. Податкове законодавство встановлює особливі умови для підприємств туристичної сфери, що постраждали внаслідок бойових дій. Впроваджуються податкові пільги та спрощені процедури адміністрування податків. Нормативна база забезпечує баланс між підтримкою галузі та наповненням бюджету.

Регулювання питань збереження та відновлення туристичних ресурсів здійснюється відповідно до спеціального законодавства про охорону культурної спадщини. Нормативні акти встановлюють порядок документування пошкоджень та процедури відновлення об'єктів туристичного показу. Особлива увага приділяється захисту природних та історичних пам'яток в умовах військових дій. Законодавство передбачає механізми залучення міжнародної допомоги для відновлення.

Нормативно-правове регулювання підготовки кадрів для туристичної галузі адаптується до вимог воєнного часу. Законодавство встановлює додаткові вимоги до підготовки персоналу, включаючи навички роботи в кризових ситуаціях. Впроваджуються спеціальні програми перепідготовки та підвищення кваліфікації. Нормативна база визначає стандарти безпеки праці та охорони здоров'я працівників.

Правове регулювання взаємодії туристичної галузі з оборонним сектором встановлює механізми координації та співпраці. Нормативні акти визначають порядок використання туристичних об'єктів для військових потреб та умови компенсації. Законодавство регулює питання доступу до туристичних об'єктів у прифронтових зонах. Особлива увага приділяється збереженню туристичного потенціалу територій.

Регулювання інвестиційної діяльності в туристичній сфері під час воєнного стану включає спеціальні механізми захисту інвестицій. Законодавство встановлює гарантії для інвесторів та спрощені процедури реалізації інвестиційних проектів. Нормативна база передбачає пільгові умови для

відновлення туристичної інфраструктури. Особлива увага приділяється залученню міжнародних інвестицій [66, с. 417-425].

Правове регулювання транспортного забезпечення туристичної діяльності адаптується до умов воєнного стану. Законодавство встановлює особливі вимоги до безпеки перевезень туристів та технічного стану транспортних засобів. Нормативні акти визначають маршрути руху та обмеження в різних безпекових зонах. Особлива увага приділяється координації з військовою адміністрацією.

Регулювання питань захисту прав споживачів туристичних послуг посилюється в умовах воєнного стану. Законодавство встановлює додаткові механізми захисту прав туристів та порядок компенсації збитків. Нормативна база передбачає спрощені процедури розгляду скарг та вирішення спорів. Особлива увага приділяється прозорості надання послуг.

Правове регулювання маркетингової діяльності в туристичній сфері встановлює обмеження щодо реклами та промоції під час воєнного стану. Законодавство визначає вимоги до змісту рекламних матеріалів та каналів їх поширення. Нормативні акти регулюють питання міжнародного маркетингу туристичних послуг. Особлива увага приділяється достовірності інформації про безпекову ситуацію.

Нормативно-правове забезпечення електронної комерції в туристичній галузі адаптується до умов воєнного стану. Законодавство встановлює особливі вимоги до онлайн-бронювання та електронних платежів. Впроваджуються механізми захисту персональних даних туристів та безпеки електронних транзакцій. Нормативна база регулює діяльність онлайн-платформ туристичного бронювання.

Регулювання державної підтримки туристичної галузі в умовах воєнного стану здійснюється через систему спеціальних нормативних актів. Законодавство передбачає механізми фінансової допомоги та пільгового кредитування для відновлення діяльності. Впроваджуються програми компенсації збитків та підтримки інвестиційних проектів. Нормативна база визначає критерії та процедури отримання державної допомоги.

Правове регулювання питань кібербезпеки в туристичному секторі набуває особливого значення під час воєнного стану. Законодавство встановлює підвищені вимоги до захисту інформаційних систем та баз даних туристичних підприємств. Впроваджуються спеціальні протоколи реагування на кіберзагрози та захисту персональних даних туристів. Нормативні акти визначають відповідальність за порушення вимог кібербезпеки [67].

Регулювання діяльності туристично-інформаційних центрів адаптується до умов воєнного стану. Законодавство встановлює нові функції центрів, включаючи інформування про безпекову ситуацію та координацію евакуаційних заходів. Особлива увага приділяється створенню єдиної інформаційної мережі та системи оповіщення. Нормативна база визначає порядок взаємодії з органами державної влади.

Правове забезпечення волонтерського туризму формується як окремий напрямок регулювання. Законодавство встановлює особливий статус волонтерських туристичних проектів та механізми їх підтримки. Нормативні акти визначають порядок організації волонтерських програм та захисту прав учасників. Особлива увага приділяється координації з гуманітарними організаціями.

Регулювання питань реабілітаційного туризму включає спеціальні вимоги до організації відпочинку військовослужбовців та постраждалих від війни. Законодавство встановлює механізми фінансування реабілітаційних програм та вимоги до закладів відпочинку. Нормативна база передбачає пільгові умови для організації оздоровчого туризму. Особлива увага приділяється якості медичного супроводу.

Правове регулювання музейної діяльності в умовах воєнного стану встановлює особливі вимоги до збереження експонатів та організації екскурсій. Законодавство визначає порядок евакуації музейних цінностей та умови відновлення експозицій. Нормативні акти регулюють питання доступу відвідувачів та безпеки музейних приміщень. Особлива увага приділяється документуванню воєнних злочинів проти культурної спадщини.

Регулювання екологічного туризму адаптується до викликів воєнного часу. Законодавство встановлює особливі вимоги до відвідування природних парків та заповідників. Нормативні акти визначають порядок відновлення пошкоджених природних територій. Особлива увага приділяється моніторингу екологічної ситуації та безпеці відвідувачів [12].

Правове забезпечення діяльності туристичних асоціацій та об'єднань посилюється в умовах воєнного стану. Законодавство розширює їх повноваження щодо координації галузі та представництва інтересів. Нормативні акти визначають механізми участі у формуванні державної політики. Особлива увага приділяється розвитку міжнародного співробітництва.

Регулювання питань сертифікації туристичних маршрутів включає нові вимоги безпеки воєнного часу. Законодавство встановлює порядок перевірки та затвердження маршрутів з урахуванням безпекової ситуації. Нормативні акти визначають критерії оцінки ризиків та процедури моніторингу. Особлива увага приділяється координації з військовою адміністрацією.

Правове регулювання аудиторської діяльності в туристичному секторі адаптується до умов воєнного стану. Законодавство встановлює особливі вимоги до перевірки фінансової звітності та оцінки ризиків. Нормативні акти визначають порядок документування збитків та перевірки страхових випадків. Особлива увага приділяється прозорості використання державної допомоги.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Оцінка впливу війни на туристичну інфраструктуру України

Туристична інфраструктура України, як комплексна система об'єктів та послуг, що забезпечують функціонування туристичної галузі, зазнала значних втрат внаслідок російської агресії. Під туристичною інфраструктурою розуміємо сукупність підприємств розміщення, харчування, транспортного забезпечення, закладів культури та розваг, які формують матеріально-технічну базу туризму. Оцінка впливу війни на туристичну інфраструктуру вимагає системного аналізу прямих та непрямих збитків. Статистичні дані демонструють масштабність руйнувань у різних регіонах країни.

За даними Державного агентства розвитку туризму України, станом на кінець 2024 року найбільших руйнувань зазнала готельна інфраструктура східних та південних регіонів. Повністю знищено понад 20% готельного фонду в зоні активних бойових дій. Часткових пошкоджень зазнали близько 35% закладів розміщення в прифронтових областях. Значна кількість готелів була перепрофільована для розміщення внутрішньо переміщених осіб та потреб оборони [58].

На основі даних Державного агентства розвитку туризму, у 2024 році надходження до державного бюджету від туристичної галузі збільшилися на 41,1% порівняно з 2023 роком. Графічна динаміка відображена на Рис. 2.1

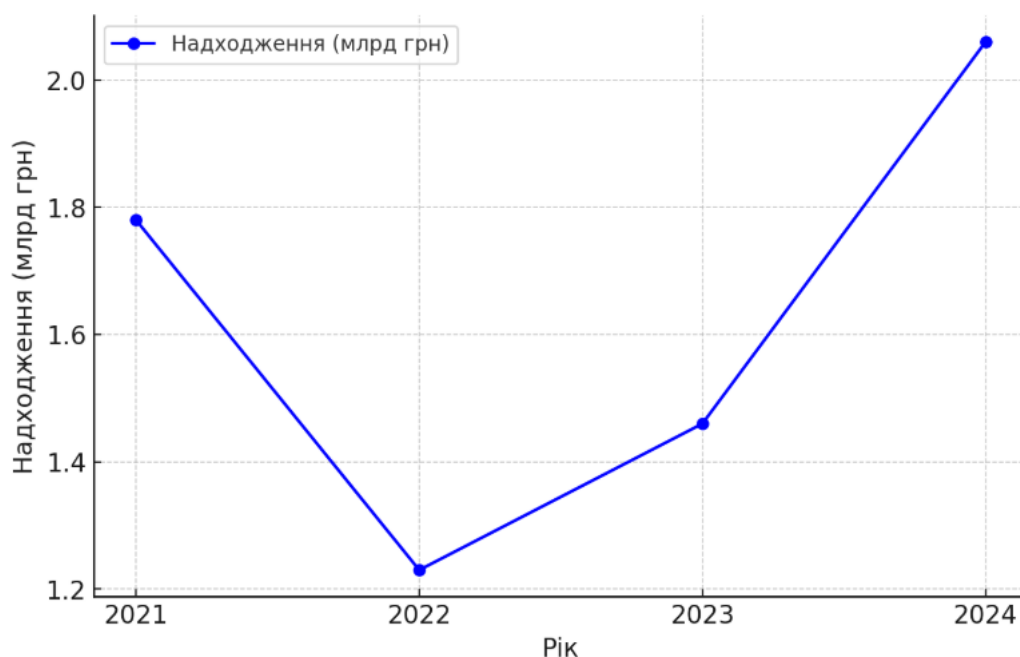

Рис. 2.1. Динаміка надходжень до держбюджету України від туризму (2021-2024)
(побудовано автором за даними [58])

Дані відображають початкове падіння доходів у 2022 році через початок повномасштабного вторгнення та поступове відновлення галузі у наступні роки. Особливо помітним є зростання надходжень у 2024 році, що свідчить про адаптацію галузі до роботи в умовах війни.

Транспортна інфраструктура туризму зазнала критичних пошкоджень, особливо в аспекті авіаційного сполучення. Закриття повітряного простору України призвело до повного припинення міжнародних авіап перевезень. Значних руйнувань зазнали аеропорти в Харкові, Миколаєві, Херсоні та інших містах. Знищення легендарного літака АН-225 "Мрія" в Гостомелі стало символічною втратою для авіаційної галузі країни.

Залізнична інфраструктура, яка стала основним видом транспортного сполучення під час війни, також зазнала значних пошкоджень. Зруйновано або пошкоджено понад 20% залізничних станцій у східних та південних регіонах. Відновлення залізничного сполучення стало пріоритетним завданням для забезпечення не лише туристичних, але й гуманітарних потреб [8, с. 67].

Заклади громадського харчування, які є важливою складовою туристичної інфраструктури, демонструють високий рівень адаптивності до роботи в умовах війни. У безпечних регіонах країни відновили роботу близько 80% закладів, багато з яких переорієнтувалися на обслуговування внутрішніх туристів та забезпечення харчування військових. Особливого розвитку набули заклади української кухні, які стали центрами збереження гастрономічної культури.

Культурна інфраструктура туризму зазнала непоправних втрат внаслідок цілеспрямованого знищення історичних пам'яток та музейних установ. За даними Міністерства культури України, пошкоджено або зруйновано понад 800 об'єктів культурної спадщини. Особливо постраждали музеї, театри та концертні зали, які були традиційними центрами тяжіння туристів. Рекреаційна інфраструктура приморських регіонів зазнала найбільших трансформацій через окупацію значної частини узбережжя. Курортна інфраструктура Одеської, Миколаївської та Херсонської областей функціонує в обмеженому режимі. Значна частина пляжної інфраструктури потребує розмінування та відновлення безпекових умов для відпочинку.

Інформаційно-туристична інфраструктура адаптувалася до роботи в умовах війни через розвиток цифрових платформ та створення нових туристично-інформаційних центрів у безпечних регіонах. Особливого значення набули системи оповіщення та інформування туристів про безпекову ситуацію. Створено спеціалізовані додатки та онлайн-ресурси для планування безпечних подорожей Україною.

Туристично-екскурсійна інфраструктура зазнала суттєвих змін через необхідність адаптації до нових безпекових вимог. Розроблено нові маршрути та системи супроводу туристичних груп з урахуванням наявності укриттів та планів евакуації. Екскурсійні бюро впровадили спеціальні протоколи безпеки та системи оповіщення. Значна частина екскурсійних програм була переорієнтована на висвітлення подій війни та героїчного спротиву українського народу [4].

Спортивно-оздоровча інфраструктура туризму також зазнала значних трансформацій. Частина спортивних об'єктів була пошкоджена або знищена внаслідок бойових дій. Збережені об'єкти активно використовуються для реабілітації військовослужбовців та цивільних осіб. Розвиваються нові напрямки активного туризму в безпечних регіонах країни.

Інфраструктура ділового туризму демонструє поступове відновлення через активізацію міжнародних контактів та потреби у відбудові країни. Конференц-зали та бізнес-центри у західних регіонах активно використовуються для проведення міжнародних заходів. Створюються нові локації для організації ділових зустрічей з урахуванням безпекових вимог. Санаторно-курортна інфраструктура частково перепрофільована під потреби реабілітації постраждалих від війни. Заклади у безпечних регіонах розширюють спектр послуг та впроваджують нові програми відновлення. Особлива увага приділяється психологічній реабілітації та оздоровленню дітей з прифронтових територій.

Інфраструктура сільського туризму демонструє стійкість та адаптивність до умов війни. Садиби та агротуристичні комплекси у західних та центральних регіонах стали популярними місцями відпочинку для внутрішніх туристів. Розвиваються нові формати сільського туризму з акцентом на автентичність та збереження традицій

Рис. 2.2 - Зелений туризм на Хмельниччині[74]

Рис. 2.3 - Міні-хоббітон на Полтавщині[75]

Торговельна інфраструктура туристичних центрів зазнала значних змін через необхідність адаптації до нових економічних умов. Сувенірні магазини та ринки переорієнтувалися на продукцію патріотичного спрямування, розвивається мережа магазинів української продукції та вироби ручної роботи.

Інфраструктура розваг та дозвілля демонструє поступове відновлення активності у безпечних регіонах. Парки розваг, аквапарки та розважальні центри адаптують режим роботи до безпекової ситуації. Впроваджуються нові формати організації дозвілля з урахуванням обмежень воєнного часу. Природно-заповідна інфраструктура потребує особливої уваги через пошкодження екосистем та забруднення територій. Національні парки та заповідники у безпечних регіонах розвивають нові екологічні маршрути. Особлива увага приділяється збереженню біорізноманіття та відновленню природних комплексів [44].

Інфраструктура релігійного туризму частково постраждала через пошкодження храмів та монастирів. Збережені релігійні об'єкти стали центрами

духовної підтримки та волонтерської діяльності. Розвиваються нові паломницькі маршрути з урахуванням безпекової ситуації.

Інженерна інфраструктура туристичних об'єктів потребує значних інвестицій для відновлення та модернізації. Особлива увага приділяється системам енергозабезпечення та водопостачання. Впроваджуються автономні системи життєзабезпечення та резервні джерела енергії. Логістична інфраструктура туризму адаптується до нових маршрутів та способів переміщення туристів. Розвиваються альтернативні транспортні коридори та системи трансферів. Особлива увага приділяється безпеці перевезень та координації з військовою адміністрацією.

Впровадження нових технологій безпеки стало ключовим напрямком модернізації туристичної інфраструктури в умовах війни. Туристичні об'єкти обладнуються сучасними системами відеоспостереження та контролю доступу для забезпечення безпеки відвідувачів. Впроваджуються автоматизовані системи оповіщення про повітряну тривогу та координації евакуації. Інтеграція цифрових технологій безпеки дозволяє оперативно реагувати на потенційні загрози та забезпечувати захист туристів.

Система укриттів та захисних споруд формує новий елемент туристичної інфраструктури. У закладах розміщення та об'єктах туристичного показу створюються спеціально обладнані бомбосховища та укриття. Розробляються схеми евакуації та проводиться регулярне навчання персоналу діям у надзвичайних ситуаціях. Наявність надійних укриттів стає обов'язковою умовою функціонування туристичних об'єктів в умовах війни. Значні інвестиції спрямовуються на модернізацію наявних захисних споруд [35, с. 35].

Медична інфраструктура туристичних дестинацій адаптується до роботи в умовах підвищених ризиків. Заклади охорони здоров'я у туристичних центрах посилюють готовність до надання екстреної допомоги. Створюються мобільні медичні пункти та системи швидкого реагування на надзвичайні ситуації. Медичний персонал проходить спеціальну підготовку з надання допомоги в

умовах воєнного стану. Розвивається мережа травмпунктів у місцях концентрації туристів.

Інфраструктура волонтерського туризму розвивається як відповідь на потреби воєнного часу. Створюються координаційні центри та бази для розміщення волонтерів з різних країн світу. Формується мережа логістичних хабів для забезпечення волонтерських місій. Розробляються спеціальні програми підготовки та супроводу волонтерів. Волонтерська інфраструктура стає важливим елементом міжнародної підтримки України.

Система енергозабезпечення туристичних об'єктів модернізується з урахуванням ризиків відключення електропостачання. Заклади розміщення та громадського харчування обладнуються потужними генераторами та альтернативними джерелами енергії. Впроваджуються технології енергозбереження та оптимізації споживання ресурсів. Створюються резервні системи опалення та водопостачання для забезпечення комфортного перебування туристів [40, с. 79-87].

Інфраструктура подієвого туризму (фестивальний) адаптується до проведення заходів з урахуванням безпекових вимог. Фестивальні майданчики та концертні зали обладнуються захисними спорудами та системами оповіщення. Розробляються нові формати проведення масових заходів з можливістю швидкої евакуації. Створюються мобільні сцени та технічні комплекси для організації подій у безпечних локаціях. Туристично-рятувальна служба формується як новий елемент інфраструктури безпеки. Створюються спеціалізовані підрозділи для реагування на надзвичайні ситуації в туристичних дестинаціях. Рятувальники проходять додаткову підготовку з евакуації туристів та надання першої допомоги. Розвивається система координації з військовими та правоохоронними органами.

Інфраструктура дитячого туризму зазнає суттєвої трансформації через підвищені вимоги безпеки. Дитячі табори та розважальні центри обладнуються надійними укриттями та системами захисту. Впроваджуються спеціальні

протоколи евакуації та супроводу дитячих груп. Створюються нові програми відпочинку з урахуванням психологічних потреб дітей воєнного часу.

Мережа туристично-інформаційних центрів розширюється у безпечних регіонах країни. Центри оснащуються сучасними системами комунікації та моніторингу безпекової ситуації. Створюються мобільні інформаційні пункти для оперативного інформування туристів. Розвивається система навігації та маркування безпечних туристичних маршрутів [48, с. 330-335].

Інфраструктура спортивного туризму адаптується до нових умов проведення змагань та тренувань. Спортивні об'єкти обладнуються системами безпеки та укриттями для учасників. Розробляються альтернативні маршрути для проведення змагань у безпечних регіонах. Створюються нові формати спортивних подій з урахуванням воєнного стану.

Система реабілітаційного туризму формується як відповідь на потреби постраждалих від війни. Санаторії та оздоровчі центри переобладнуються для надання спеціалізованої допомоги військовим та цивільним. Впроваджуються нові методики психологічної та фізичної реабілітації. Створюється мережа реабілітаційних центрів у курортних регіонах.

Інфраструктура освітнього туризму трансформується з акцентом на патріотичне виховання. Створюються нові освітні простори та інтерактивні музеї, присвячені історії опору. Розробляються спеціальні навчальні програми та екскурсійні маршрути для школярів.

Система транспортної логістики туризму переорієнтовується на безпечні маршрути та види транспорту. Розвивається мережа автобусних перевезень та організованих трансферів у безпечних регіонах. Впроваджуються системи моніторингу руху туристичних груп та оперативного реагування. Створюються альтернативні транспортні коридори для туристичних перевезень [5].

Інфраструктура екологічного туризму розвивається з урахуванням необхідності збереження природних ресурсів. Створюються нові екологічні маршрути та оглядові майданчики в безпечних природних зонах. Впроваджуються системи моніторингу екологічного стану туристичних

територій. Розвивається мережа екологічних освітніх центрів та природоохоронних станцій.

2.2 Аналіз змін туристичних потоків та географії подорожей в Україні

Під туристичними потоками розуміємо сукупність туристів, які здійснюють подорожі в межах країни протягом певного періоду. Аналіз туристичних потоків в умовах війни демонструє кардинальну зміну напрямків та інтенсивності подорожей. Дослідження Державного агентства розвитку туризму України показує суттєву трансформацію географії внутрішнього туризму. Формуються нові туристичні маршрути з урахуванням безпекової ситуації.

На основі даних таблиці А.2 (Додаток А) побудовано графік, який відображає структуру туристичних потоків в Україні за регіонами у 2024 році. Графік демонструє значну концентрацію туристичної активності у західних регіонах, що пов'язано з безпековими факторами та зміною туристичних уподобань населення [14].

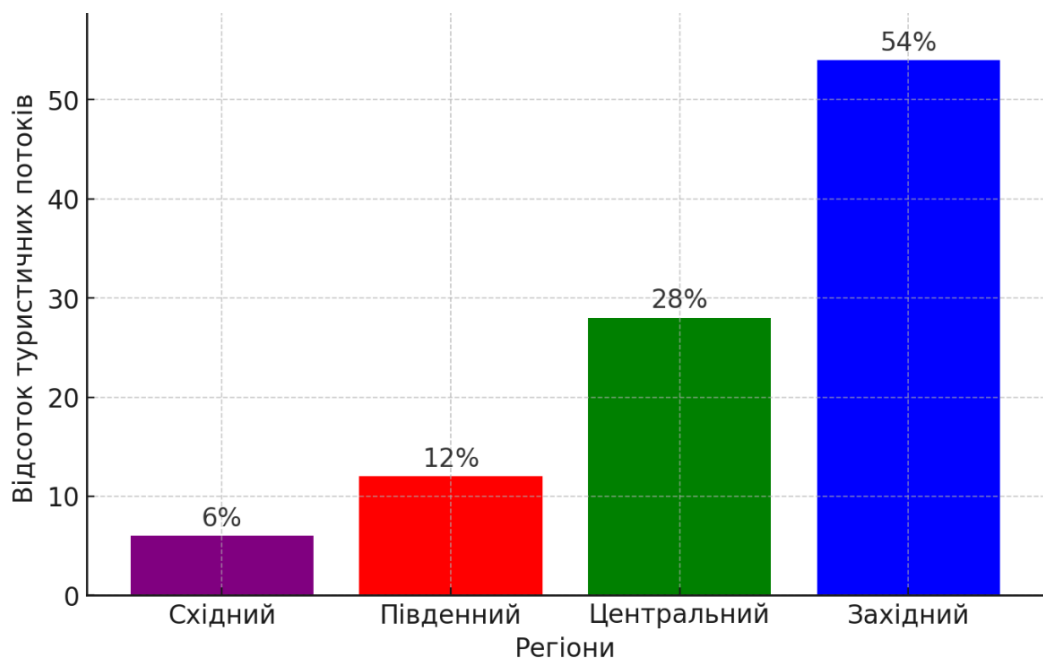

Рис. 2.4 – Структура туристичних потоків в Україні 2024

(побудовано автором за даними [24])

Дослідження ДАРТ 2024 р. зафіксувало перегрупування внутрішнього туризму на користь Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської областей – сукупна частка згаданих територій перевищує половину всіх подорожей країни. Карпатський масив, додавши мережу маршрутів із укриттями та розширеними сервісами, перетворився на головний магніт для мандрівників, які обирають відпочинок тривалістю від п'яти діб і більше, причому структуру пропозиції формують апарт-готелі та кемпінги з автономним енергозабезпеченням [16].

Подальший аналіз демонструє, що закриті порти Півдня та втрачена прибережна інфраструктура підштовхнули туристів до пошуку альтернатив у гірських та рівнинних районах північного заходу. Річкові пляжі Дністра й Пруту, озерні кластери Шацького та Синевірський національний парк пропонують модель літнього дозвілля, здатну конкурувати із довоєнними морськими курортами, причому маркетингові стратегії ґрунтуються на поєднанні рекреації й безпеки [28].

Надалі дослідники фіксують зростання інтересу до культурного туризму в Київській, Вінницькій та Черкаській областях. Відкриття концептуальних маршрутів «Поділля барокове», «Київський фронтір» і «Стежками Шевченка» спричинило приріст відвідувачів на 32 %, причому екскурсії патріотичного спрямування стали ядром попиту. Тематичні тури змістовно переплетено із міськими фестивалями, що забезпечує безперервний туристичний цикл протягом міжсезоння.

Сезонність туризму істотно змінилася: карпатські курорти заповнюються влітку, тоді як листопад-грудень характеризуються стійким рухом до історичних центрів Поділля й Галичини. Показник зимового навантаження на гірськолижні схили Буковеля зріс на 14 %, а пропозиція міжсезонних city-break у Львові та Чернівцях – на 19 % [1, с. 108-117].

Паралельно формується нова модель споживання подорожей. Середня тривалість поїздки становить 3–4 дні, проте кількість вікенд-турів на одного туриста протягом року сягнула 2,7, випередивши довоєнний показник більш як удвічі. Гнучкість дат і можливість швидкої евакуації визначають вибір

дестинації. Психологічне відновлення після стресових подій, волонтерська діяльність та військово-історичні локації формують приблизно третину мотиваційної структури попиту [52, с. 467-471].

Соціально-демографічний портрет аудиторії зазнав трансформації – зросла питома вага молодих сімей, а програми для дітей з прифронтових регіонів стали елементом соціальної політики громад. Туроператори впровадили формати «канікули з навчальним модулем», де культурний контент поєднано з інтерактивними майстер-класами з безпеки та психологічної самопомоги.

Реорганізовані логістичні ланцюги ґрунтуються на залізничних перевезеннях: 67 % міжобласних подорожей здійснюється потягами, тоді як сегмент автобусних маршрутів показує помірне зростання у межах безпечних коридорів. Попит на групові трансфери та контрольований кар-шеринг підтверджує поширення кооперативних моделей мобільності.

Витратна структура подорожі видозмінилася: частка бюджету, спрямована на безпекові сервіси та страхування, наблизилася до 18 %. Готельний ринок переорієнтувався на об'єкти до п'ятдесяти номерів, обладнані укриттями; водночас оренда замських будинків, апартаментів і глемпінгів демонструє найшвидше зростання – річний приріст 24 %. Приватний сектор витісняє великі готельні комплекси, що втратили цінову гнучкість в умовах обмеженого авіасполучення.

Далі зростає частка онлайн-бронювання: direct-booking через сайти закладів та мобільні додатки формують 58 % транзакцій, роль глобальних систем співвідношення цін і доступності зміцнюється через інтеграцію функцій тривожної кнопки та карт безпечних укриттів.

Спеціалізовані види туризму розширюють палітру пропозиції. Гастрономічні маршрути «Шлях карпатської бринзи» і «Винна карта Закарпаття» підкріплені фестивалями локальних продуктів, де відвідуваність перевищує довоєнні показники на 40 % [31, с. 92-95]. Релігійне паломництво адаптувало приймальні програми до воєнного стану, розгорнувши цифрові трансляції для парафіян, які залишилися у прифронтових районах. Екотуризм,

спираючись на мережу національних парків, пропонує курси орнітологічного моніторингу та маршрути спостереження за великими ссавцями «Полісся wild». Медичні та реабілітаційні продукти пов'язують санаторні програми з психологічними тренінгами та арт-терапією.

Гірський спорт і активний відпочинок зосереджені у Карпатах: 480 км нових трекінгових шляхів марковано за міжнародними стандартами, мережу веломаршрутів розширено до 1120 км, а центр тренування гідів у Яремчі сертифікував першу групу інструкторів з безпечного супроводу груп [55, с. 58-71]. Кластер ділового туризму перемістив конференц-майданчики провідних компаній до Луцька, Тернополя та Ужгорода, де створено гібридні простори для офлайн- та онлайн-форматів.

Освітній туризм вибудовує програми «Університетська спадщина», що поєднують лекції з історії культури й модульні візити до музеїв. Це програми, орієнтовані на вивчення культурної та історичної спадщини через академічні лекції та інтерактивні візити до освітніх і культурних установ, таких як університети, музеї чи науково-дослідні центри.

Сумарне спостереження підтверджує: внутрішній туризм України не лише зберіг стійкість у воєнних умовах, а й вибудував нову просторово-тимчасову конфігурацію, де безпекові фактори синергійно поєднано з культурними, рекреаційними та соціальними мотивами подорожей. Вектор розвитку вказує на диверсифікацію туристичних пропозицій, гнучку логістику та зростаючу роль цифрових інструментів управління потоком, що формує передумови для подальшої структурної еволюції галузі протягом 2025–2027 рр.

2.3 Дослідження нових форм та видів туризму, що виникли під час війни

Волонтерський туризм сформувався як окремий напрямок, що поєднує подорожі з гуманітарною місією та допомогою постраждалим регіонам. За даними дослідження ДАРТ, понад 15% внутрішніх туристів у 2024 році поєднували свої подорожі з волонтерською діяльністю. Особливістю цього виду

туризму є активна участь відвідувачів у відбудові пошкодженої інфраструктури, наданні допомоги місцевим громадам та документуванні наслідків російської агресії. Волонтерський туризм став важливим інструментом соціальної мобілізації та підтримки постраждалих територій [56].

Реабілітаційний туризм розвинувся як відповідь на потреби військовослужбовців та цивільних осіб, які потребують фізичного та психологічного відновлення. Санаторно-курортні заклади західних регіонів України адаптували свої програми для роботи з постраждалими від війни, впроваджуючи нові методики реабілітації та психологічної підтримки. Наприклад, Трускавецький санаторій «Карпати» запровадив комплексну програму для військових з посттравматичними розладами, що включає фізіотерапію, гідромасаж, групову терапію та арт-терапію. Центр «Сосновий бір» у Львівській області проводить курси з психоемоційної реабілітації для військових та їхніх рідних. Цей напрямок характеризується поєднанням медичних послуг з елементами активного відпочинку та культурно-пізнавальної діяльності. Важливим аспектом є створення спеціалізованої інфраструктури та підготовка персоналу для роботи з особливими категоріями відвідувачів.

Освітній туризм воєнного часу трансформувався у напрямку патріотичного виховання та вивчення сучасної історії України. Розроблено спеціальні програми для школярів та студентів, що включають відвідування місць бойової слави, зустрічі з учасниками подій та інтерактивні заняття. Однією з таких ініціатив стала програма «Шляхами героїв», в межах якої учні з різних регіонів відвідують місця боїв під Києвом, музей АТО в Дніпрі, а також беруть участь у майстер-класах з тактичної медицини. Важливим елементом стало створення освітніх центрів та музейних експозицій, присвячених подіям російсько-української війни, наприклад, музей «Свобода не вмирає» в Харкові. Освітній туризм сприяє формуванню національної ідентичності та розумінню значення боротьби за незалежність.

Релігійний туризм адаптувався до умов війни, включивши до традиційних паломницьких маршрутів відвідування храмів та монастирів, які стали центрами

духовної підтримки та гуманітарної допомоги. Зокрема, багато людей відвідують Києво-Печерську лавру, також Унівську лавру у Львівській області, де здійснюється духовний супровід військовослужбовців та надається прихисток переселенця. Особливого значення набули місця пам'яті загиблих захисників України, такі як меморіали у Бучі, Ірпені, а також меморіальний комплекс у Харкові на честь загиблих добровольців. Релігійний туризм поєднує духовні практики з елементами волонтерської діяльності, наприклад, через програми духовного відновлення в монастирях Карпат для ветеранів АТО/ООС.

Археологічний туризм воєнного часу сфокусувався на дослідженні та документуванні культурної спадщини на деокупованих територіях. Професійні археологи та волонтери працюють над збереженням артефактів та відновленням пошкоджених пам'яток. Так, у Чернігівській області організовано експедицію з дослідження зруйнованих курганів та дерев'яних церков. У Харкові фахівці займаються відновленням фресок храму Святого Миколая. В Луганській області тривають розкопки на місцях середньовічних поселень, зокрема поблизу Северодонецька. Створено спеціальні експедиційні програми для студентів історичних факультетів з Києва та Львова, що працюють на деокупованих територіях. Археологічний туризм сприяє збереженню культурної спадщини та відновленню історичної пам'яті [27].

Екологічний туризм в умовах війни набув нового значення через необхідність оцінки та відновлення пошкоджених природних територій. Розроблено маршрути у зонах екологічного ризику, зокрема у Миколаївській, Херсонській та Чернігівській областях, де волонтери та науковці фіксують масштаби забруднення ґрунтів і водних ресурсів. Наприклад, в Національному природному парку «Гузлівські лимани» проведено експедицію з оцінки впливу вибухів на прибережні екосистеми. Також реалізується ініціатива «Еко-вартіві фронту» — проєкт, що поєднує екотуризм з волонтерським прибиранням територій після бойових дій. Екологічний туризм у цих умовах поєднує природоохоронну діяльність з елементами наукового дослідження та громадської відповідальності.

Гастрономічний туризм воєнного часу зосередився на збереженні та популяризації української кулінарної спадщини. У Львівській області діє гастрономічний маршрут «Смакуй українське», який пропонує дегустацію традиційних страв бойківської, лемківської та галицької кухні.

Розроблено спеціальні маршрути, що знайомлять з регіональними кухнями та традиціями гостинності. Наприклад, у Вінниці проводяться гастротури «Подільська кухня», які супроводжуються майстер-класами та кулінарними історіями. Ресторани та кафе створюють тематичні меню, присвячені різним регіонам України. Гастрономічний туризм став інструментом підтримки місцевих виробників та збереження культурних традицій.

Молодіжний туризм розвинувся у напрямку створення спеціальних програм патріотичного виховання та національної єдності. Організуються табори та експедиції для молоді з різних регіонів України, такі як «Молодь за Україну» та «Молодіжний рух патріотів», що сприяють формуванню активної громадянської позиції [26, с. 207].

Важливим елементом стало залучення молоді до волонтерської діяльності та проєктів відбудови, зокрема в рамках ініціатив «Відбудуємо разом» та «Молодь для відновлення». Прикладом може бути табір у Закарпатській області, де учасники одночасно беруть участь у патріотичних лекціях і допомагають у ремонті інфраструктури. Також створюються наукові центри та лабораторії для аналізу зібраних даних, наприклад, центр дослідження відновлення інфраструктури в Києві та Харкові.

Фестивальний туризм адаптувався до умов війни через організацію патріотичних та культурних заходів у безпечних регіонах. Наприклад, фестиваль «З країни в Україну», який відбувається у кількох містах, включає виступи музикантів, кінопокази та мистецькі виставки з патріотичним акцентом.

Проводяться фестивалі, присвячені українській культурі, мистецтву та традиціям, як-от «Гуцульська бринзя» на Івано-Франківщині чи «Схід-Рок» у безпечних регіонах. Важливим елементом стало проведення благодійних

культурних акцій на підтримку Збройних Сил України. Фестивальний туризм сприяє збереженню культурного життя та підтримці творчих індустрій.

Етнографічний туризм в умовах війни зосередився на збереженні та документуванні культурної спадщини постраждалих регіонів. У рамках проєкту «Культура під загрозою» організовано експедиції до Сумщини та Чернігівщини, де проводиться збір фольклорних матеріалів і усних свідчень [41].

Проводяться дослідження локальних традицій, зокрема ремесел, обрядів, побуту. Створюються цифрові архіви та онлайн-виставки, як-от «Голос села», що презентує усні історії мешканців Херсонської області. Етнографічний туризм сприяє збереженню національної ідентичності та культурного різноманіття.

Медичний туризм трансформувався у напрямку створення спеціалізованих центрів реабілітації та психологічної допомоги. Наприклад, у Трускавці діє Центр реабілітації «Карітас», який приймає поранених військових та цивільних, надаючи фізіотерапевтичну допомогу та психологічну підтримку.

Також активно працюють центри в Моршині та Хмільнику, які адаптували свої послуги до потреб ветеранів. Розвиваються програми лікування та відновлення з використанням інноваційних методик — арттерапії, ерготерапії, когнітивно-поведінкової терапії. Медичний туризм став важливим елементом системи охорони здоров'я в умовах війни, поєднуючи лікування з відновленням психоемоційного стану.

Соціальний туризм розвинувся як інструмент підтримки вразливих категорій населення та внутрішньо переміщених осіб. Створюються спеціальні програми відпочинку та реабілітації для родин військовослужбовців та постраждалих від війни. Наприклад, ініціатива «Відновлення через відпочинок» у Львівській області пропонує безкоштовні тури до Славського для сімей загиблих захисників. Важливим аспектом стало забезпечення доступності туристичних послуг для різних соціальних груп, зокрема через державні субсидії на реабілітаційні поїздки. Соціальний туризм сприяє соціальній інтеграції та подоланню наслідків війни.

Віртуальний туризм сформувався як інноваційний напрямок, що дозволяє відвідувати тимчасово недоступні території та культурні пам'ятки України за допомогою цифрових технологій. ДАРТ спільно з компанією Skeiron створили серію 3D-турів «Україна у війні», зокрема віртуальні подорожі до зруйнованого Маріупольського драматичного театру та Попаснянської бібліотеки [3, с. 144-149]. Використання технологій віртуальної та доповненої реальності дозволяє зберегти доступ до культурної спадщини та створити цифрові копії втрачених пам'яток. Віртуальний туризм став важливим інструментом збереження історичної пам'яті та освітньої діяльності.

Меморіальний туризм розвинувся як окремий напрямок, присвячений вшануванню пам'яті загиблих захисників України та жертв російської агресії. Наприклад, у Чернігові створено Меморіальний комплекс пам'яті загиблих військових з інтерактивними елементами та екскурсійними маршрутами. Важливим елементом стало облаштування спеціальних маршрутів та інформаційних центрів для відвідувачів, таких як маршрут «Дорога пам'яті» у Київській області. Меморіальний туризм сприяє формуванню національної пам'яті та патріотичному вихованню.

Інклюзивний туризм адаптувався до роботи з особами, які отримали інвалідність внаслідок війни. Туристичні об'єкти, зокрема в Карпатах, обладнуються пандусами, аудіогідами та супроводом. Наприклад, у селищі Верховина відкрито центр активного туризму для людей з інвалідністю, що надає можливість займатися трекінгом та велопрогулянками. Розробляються програми реабілітації на основі активного відпочинку, зокрема гірськолижна терапія в Буковелі. Інклюзивний туризм став важливим елементом системи соціальної адаптації.

Агротуризм в умовах війни трансформувалася у напрямку підтримки продовольчої безпеки та відновлення сільських територій. Фермерські господарства в Закарпатті та на Волині відкривають свої двері для туристів, пропонуючи участь у збиранні врожаю, виготовленні сиру та вивченні традиційних ремесел. Наприклад, агросадиба «Полонинська казка» проводить

екскурсії з демонстрацією органічного землеробства . Агротуризм сприяє економічному відновленню сільських громад.

Мистецький туризм розвинувся як напрямок, що об'єднує відвідування культурних подій та мистецьких акцій, присвячених темі війни. Виставка «Мистецтво фронту» у Львові та фестиваль «Східний Вітер» у Дніпрі стали яскравими прикладами цього напрямку. Важливим елементом стало створення мистецьких резиденцій, наприклад, у Пущі-Водиці для митців з деокупованих територій [72]. Мистецький туризм сприяє розвитку культурного діалогу та осмисленню подій війни.

Кінотуризм сформувався як напрямок, пов'язаний з відвідуванням місць зйомок документальних фільмів про війну. Наприклад, у рамках фестивалю «Docudays UA» організовуються тури до села Ягідне на Чернігівщині — місця, показаного в фільмі «Будинок зі спогадів». Організуються покази документального кіно у відкритих локаціях та зустрічі з авторами фільмів. Кінотуризм став важливим інструментом документування та поширення інформації про події в Україні.

Літературний туризм адаптувався до умов війни через створення маршрутів, пов'язаних з місцями написання воєнних щоденників та спогадів. Наприклад, у Черкасах започатковано тур «Слідами щоденника військового медика», який охоплює ключові локації, описані в книзі А. Гоменюка. Розвиваються літературні резиденції у Львові та Івано-Франківську для авторів, які пишуть на воєнну тематику. Літературний туризм сприяє формуванню культурної пам'яті про війну.

Архітектурний туризм зосередився на документуванні та вивченні зруйнованих історичних будівель та пам'яток архітектури. Наприклад, у Харкові реалізується проєкт «Відновлюємо спадщину», у межах якого архітектори досліджують пошкоджені будівлі модернізму. Важливим елементом стало створення 3D-моделей таких об'єктів, зокрема Палацу культури у Лисичанську [36, с. 200]. Архітектурний туризм сприяє збереженню культурної спадщини.

Спелеотуризм трансформувався в напрямку дослідження підземних укриттів та бомбосховищ часів війни. Наприклад, у Києві та Дніпрі організуються тури до підземних тунелів радянської доби, пристосованих під укриття. Вивчаються об'єкти цивільного захисту, що мають історичну та інженерну цінність. Спелеотуризм допомагає переосмислити простір безпеки у сучасному контексті.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1 Державна політика підтримки туристичної галузі під час війни

Державна політика підтримки туристичної галузі в умовах війни визначається як комплекс цілеспрямованих заходів та механізмів, що здійснюються органами державної влади для забезпечення функціонування та розвитку туристичного сектору в особливий період. Ця політика формується на основі принципів безпеки, економічної доцільності та соціальної відповідальності, враховуючи специфіку воєнного стану. Державне агентство розвитку туризму України виступає головним координатором реалізації державної політики у сфері туризму, забезпечуючи взаємодію між органами влади, бізнесом та громадськістю. Основним завданням державної політики є створення умов для збереження туристичного потенціалу країни та підтримки галузі в кризовий період [25, с. 78-84]. На основі даних Таблиці Б.1 (Додаток Б) побудовано лінійний графік, який відображає динаміку державної фінансової підтримки туристичної галузі України в період 2022-2024 років. Графік демонструє поступове збільшення інвестицій у туристичну інфраструктуру, грантові програми та маркетингові заходи, що свідчить про адаптацію галузі до умов війни.

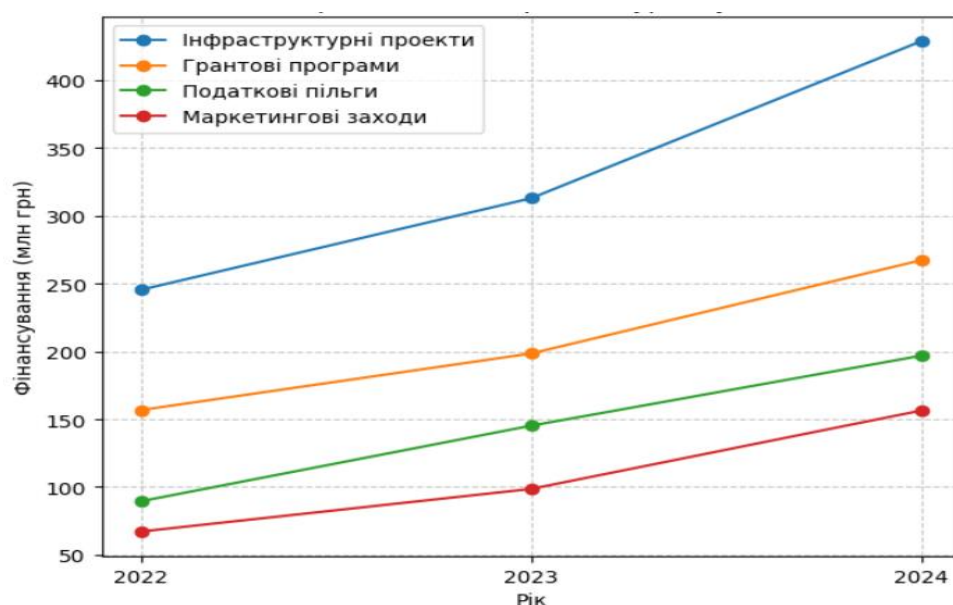

Рис. 3.1 – Динаміка фінансової підтримки туризму 2022-2024 рр.
(побудовано автором за даними [37])

Нормативно-правове регулювання туристичної діяльності в умовах воєнного стану базується на спеціальних законодавчих актах, що визначають особливості функціонування галузі в кризовий період. Закон України "Про туризм" залишається базовим документом, але його положення доповнюються військовим законодавством та спеціальними постановами Кабінету Міністрів України щодо безпеки туристичної діяльності. Правове регулювання охоплює питання безпеки туристів, захисту об'єктів туристичної інфраструктури та координації діяльності суб'єктів туристичного ринку [37].

Фінансова підтримка туристичної галузі здійснюється через систему цільових програм та механізмів, спрямованих на збереження життєздатності підприємств сектору. За даними ДАРТ, у 2024 році загальний обсяг державної підтримки туристичної галузі склав понад 1 мільярд гривень, що на 39% більше порівняно з 2023 роком. Фінансування спрямовується на відновлення пошкодженої інфраструктури, підтримку малого та середнього бізнесу, реалізацію маркетингових програм та розвиток нових туристичних продуктів [32].

Інфраструктурна політика держави в туристичній сфері зосереджена на відновленні та модернізації об'єктів туристичного показу, транспортної та готельної інфраструктури. Особлива увага приділяється створенню системи укриттів та безпечних туристичних маршрутів. За підтримки держави розробляються проекти відновлення історичних пам'яток, постраждалих внаслідок бойових дій, та створення нової туристичної інфраструктури в безпечних регіонах.

Маркетингова політика держави спрямована на формування позитивного іміджу України як туристичної дестинації навіть в умовах війни. ДАРТ реалізує комплексні програми просування внутрішнього туризму, включаючи створення нових туристичних продуктів та інформаційних кампаній. Важливим напрямком є розвиток цифрових платформ для просування туристичних можливостей України та інформування про безпекову ситуацію.

Кадрова політика у туристичній сфері зосереджена на збереженні професійного потенціалу галузі та підготовці фахівців з урахуванням нових вимог безпеки. Держава підтримує програми перекваліфікації працівників туристичного сектору, навчання спеціалістів з кризового менеджменту та безпеки туризму.

Інноваційна політика держави в туристичній сфері спрямована на впровадження нових технологій безпеки та цифровізації туристичних послуг. Підтримується розвиток віртуального туризму, створення цифрових копій історичних пам'яток та впровадження систем моніторингу безпекової ситуації. Держава стимулює розробку інноваційних рішень для забезпечення безпеки туристів та модернізації туристичної інфраструктури.

Інвестиційна політика спрямована на створення сприятливих умов для залучення приватного капіталу у відновлення та розвиток туристичної інфраструктури. Держава надає гарантії інвесторам, створює спеціальні економічні зони для розвитку туризму та забезпечує податкові пільги для інвестиційних проектів у туристичній сфері. Особлива увага приділяється залученню міжнародних інвестицій та грантової допомоги. Регіональна політика підтримки туризму враховує специфіку різних територій та їх туристичний потенціал. У західних областях України, де сконцентровано основні туристичні потоки, держава підтримує розвиток нової інфраструктури та створення туристичних кластерів. У звільнених регіонах реалізуються програми відновлення туристичного потенціалу та створення нових туристичних продуктів [45].

Міжнародне співробітництво у сфері туризму здійснюється через активну взаємодію з міжнародними організаціями та партнерами. Держава підтримує участь українських туристичних підприємств у міжнародних виставках, сприяє обміну досвідом та залученню технічної допомоги. Розвиваються партнерські відносини з туристичними організаціями країн-партнерів. Політика безпеки туризму передбачає створення комплексної системи захисту туристів та туристичної інфраструктури. Впроваджуються стандарти безпеки туристичних

об'єктів, розробляються протоколи дій у надзвичайних ситуаціях та системи оповіщення. Держава забезпечує координацію між туристичними підприємствами та службами безпеки.

Екологічна політика у сфері туризму спрямована на збереження природних ресурсів та відновлення пошкоджених територій. Держава підтримує розвиток екологічного туризму, впровадження "зелених" технологій у туристичній інфраструктурі та реалізацію програм екологічної освіти. Особлива увага приділяється оцінці екологічних наслідків війни для туристичних територій.

Соціальна політика у туристичній сфері передбачає підтримку соціально вразливих категорій населення та внутрішньо переміщених осіб. Держава фінансує програми соціального туризму, забезпечує доступність туристичних послуг для різних соціальних груп та підтримує розвиток інклюзивного туризму. Реалізуються спеціальні програми відпочинку для військовослужбовців та їхніх родин.

Інформаційна політика держави спрямована на забезпечення прозорості та доступності інформації про туристичні можливості України. Створюються інформаційні центри, розвиваються цифрові платформи та проводяться інформаційні кампанії. Особлива увага приділяється протидії дезінформації та формуванню об'єктивного образу України як туристичної дестинації. Політика якості туристичних послуг передбачає впровадження стандартів якості та систем сертифікації в умовах воєнного стану. Держава підтримує програми підвищення якості обслуговування, впровадження міжнародних стандартів та розвиток системи контролю якості туристичних послуг. Особлива увага приділяється безпековим аспектам якості [53].

Транспортна політика у сфері туризму спрямована на забезпечення безпечного переміщення туристів та розвиток транспортної інфраструктури. Держава підтримує відновлення транспортних маршрутів, модернізацію транспортних засобів та впровадження систем безпеки на транспорті. Розвиваються альтернативні транспортні коридори для туристичних перевезень.

Політика розвитку туристичних дестинацій передбачає комплексний підхід до формування та просування туристичних територій. Держава підтримує створення туристичних кластерів, розвиток туристичних брендів територій та впровадження систем управління дестинаціями. Особлива увага приділяється розвитку нових туристичних напрямків у безпечних регіонах. Політика розвитку подієвого туризму адаптується до умов воєнного стану через підтримку проведення культурних, спортивних та ділових заходів у безпечних регіонах. Держава фінансує організацію фестивалів, конференцій та спортивних змагань, що сприяють розвитку туристичної привабливості територій. Розробляються нові формати проведення масових заходів з урахуванням безпекових вимог.

Антикризова політика у туристичній сфері передбачає розробку та впровадження механізмів швидкого реагування на зміни безпекової ситуації. Держава забезпечує координацію дій всіх учасників туристичного ринку, підтримує створення резервних фондів та розвиває системи антикризового управління. Особлива увага приділяється підготовці галузі до роботи в різних сценаріях розвитку ситуації. Політика цифрової трансформації туристичної галузі зосереджена на впровадженні передових технологій для забезпечення конкурентоспроможності українського туризму. За даними ДАРТ, у 2024 році державні інвестиції у цифровізацію туристичного сектору зросли на 45% порівняно з попереднім роком. Впроваджуються системи електронного документообігу, цифрові платформи бронювання та віртуальні туристичні сервіси. Особлива увага приділяється розвитку мобільних додатків для туристів та систем безконтактного обслуговування [71].

Політика розвитку туристичних кадрів в умовах воєнного стану передбачає створення нових освітніх програм з урахуванням поточних потреб галузі. Державне фінансування програм підготовки фахівців туристичної сфери у 2024 році склало 156 мільйонів гривень, що дозволило забезпечити навчання понад 2000 спеціалістів. Особлива увага приділяється підготовці кризових менеджерів та фахівців з безпеки туризму. Політика підтримки малого та середнього туристичного бізнесу реалізується через систему грантів та

пільгового кредитування. У 2024 році держава виділила 267,2 мільйони гривень на грантові програми для туристичних підприємств, що дозволило підтримати понад 500 бізнес-проектів. Впроваджуються механізми компенсації відсоткових ставок за кредитами та програми мікрокредитування [15].

Політика розвитку військового туризму формується як новий напрямок державної підтримки галузі. За підтримки ДАРТ створено мережу "маршрутів пам'яті", що охоплюють сім областей України. Держава інвестує у створення музеїв та меморіальних комплексів, присвячених подіям російсько-української війни. Розробляються освітні програми та методичні матеріали для екскурсіводів. Політика міжрегіональної співпраці у сфері туризму спрямована на створення інтегрованих туристичних продуктів та маршрутів. У 2024 році реалізовано 15 міжрегіональних проектів з бюджетом 428,6 мільйонів гривень. Створюються туристичні кластери, що об'єднують ресурси та можливості різних областей. Розвивається система обміну досвідом та кращими практиками між регіонами [33, с. 45-56].

Політика розвитку медичного туризму адаптується до потреб воєнного часу через підтримку реабілітаційних центрів та санаторно-курортних закладів. Держава інвестує у модернізацію медичної інфраструктури та підготовку спеціалізованого персоналу. Створюються програми реабілітаційного туризму для військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих від війни. Політика збереження культурної спадщини у сфері туризму передбачає документування та відновлення пошкоджених об'єктів. За даними Міністерства культури, станом на 2024 рік на відновлення об'єктів культурної спадщини виділено 196,8 мільйонів гривень. Створюються цифрові архіви та 3D-моделі історичних пам'яток. Розробляються програми залучення міжнародної допомоги для реставрації.

Політика розвитку гастрономічного туризму спрямована на збереження та популяризацію української кулінарної спадщини. Держава підтримує створення гастрономічних маршрутів, проведення фестивалів та конкурсів. Розвивається мережа закладів автентичної української кухні. Впроваджуються програми

сертифікації якості гастрономічних послуг. Політика розвитку сільського туризму передбачає підтримку агросадиб та фермерських господарств, що надають туристичні послуги. У 2024 році на розвиток сільського туризму виділено 156,4 мільйони гривень грантової підтримки. Створюються програми навчання для власників агросадиб та розвивається система категоризації сільських гостинних садиб [21].

Політика розвитку спортивного туризму адаптується до безпекових вимог через підтримку проведення спортивних заходів у безпечних регіонах. Держава інвестує у розвиток спортивної інфраструктури та створення нових спортивних маршрутів. Особлива увага приділяється розвитку гірськолижного туризму та активного відпочинку в Карпатському регіоні.

3.2 Адаптація туристичного бізнесу до роботи в умовах воєнного стану

Адаптація туристичного бізнесу визначається як процес трансформації операційної діяльності підприємств туристичної сфери відповідно до умов воєнного стану з метою забезпечення їх життєздатності та конкурентоспроможності. За даними ДАРТ, станом на 2024 рік активно функціонують 800 туристичних агенцій з 3700, що працювали до початку повномасштабного вторгнення. Успішна адаптація передбачає впровадження нових бізнес-моделей, диверсифікацію послуг та забезпечення безпеки клієнтів [70].

На основі даних Таблиці Б.2 (Додаток Б) сформовано стовпчикову діаграму, яка ілюструє структурні зміни в діяльності туристичних підприємств України у 2023-2024 роках. Діаграма показує зростання кількості активних туроператорів, збільшення частки онлайн-бронювань та розширення пропозиції нових туристичних продуктів, що свідчить про трансформацію ринку в умовах війни.

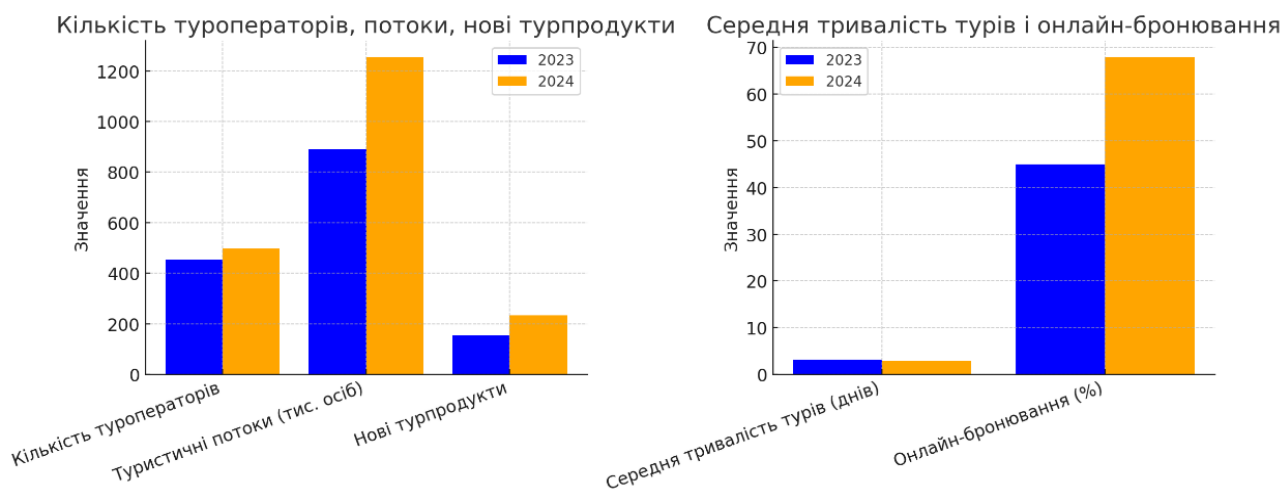

Рис. 3.2 – Аналіз кількості операторів та середня тривалість бронювання (2023-2024)

(побудовано автором за даними [24])

Трансформація бізнес-процесів туристичних підприємств охоплює всі аспекти їх діяльності, включаючи операційний менеджмент, маркетинг та взаємодію з клієнтами. Підприємства впроваджують нові системи безпеки, адаптують маршрути та програми турів, розвивають онлайн-сервіси. За даними ДАРТ, 68% туристичних компаній перейшли на цифрові платформи бронювання та обслуговування клієнтів. Фінансова адаптація туристичного бізнесу включає оптимізацію витрат, пошук нових джерел фінансування та впровадження гнучких цінових стратегій. Підприємства активно використовують державні програми підтримки, грантові можливості та інвестиційні платформи. У 2024 році 234 туристичні компанії розробили нові туристичні продукти завдяки грантовій підтримці [61].

Маркетингова адаптація передбачає переорієнтацію на внутрішній ринок та розробку нових продуктових пропозицій. Туристичні компанії активно розвивають нові напрямки, такі як реабілітаційний туризм та екологічний туризм. Особлива увага приділяється розробці безпечних маршрутів та програм для різних цільових аудиторій.

Кадрова адаптація туристичних підприємств зосереджена на перекваліфікації персоналу та розвитку нових компетенцій. Впроваджуються

програми навчання з безпеки туризму, кризового менеджменту та цифрових технологій. Підприємства інвестують у розвиток soft skills персоналу та стресостійкість, що включає впровадження програм для покращення здатності працівників ефективно справлятися з стресовими ситуаціями. Це може бути досягнуто через тренінги, психологічну підтримку та розвиток навичок управління емоціями, що дозволяє зберігати високу продуктивність навіть у складних умовах. Технологічна адаптація бізнесу характеризується впровадженням цифрових рішень для всіх аспектів діяльності. Туристичні компанії розвивають мобільні додатки, системи онлайн-бронювання та віртуальні тури. За даними ДАРТ, частка онлайн-бронювань зросла на 51,1% порівняно з 2023 роком.

Інфраструктурна адаптація включає модернізацію матеріально-технічної бази відповідно до нових вимог безпеки. Туристичні підприємства обладнують укриття, встановлюють системи оповіщення та створюють запаси необхідних ресурсів. Особлива увага приділяється забезпеченню автономності роботи в умовах надзвичайних ситуацій. Логістична адаптація передбачає розробку нових маршрутів та способів транспортування туристів. Підприємства створюють альтернативні логістичні схеми, розвивають партнерські відносини з перевізниками та впроваджують системи моніторингу безпеки на маршрутах [73].

Продуктова адаптація туристичного бізнесу характеризується створенням нових туристичних пропозицій з урахуванням поточної ситуації. Компанії розробляють короткострокові тури, програми вихідного дня та спеціалізовані пропозиції для різних категорій клієнтів. Комунікаційна адаптація бізнесу фокусується на розвитку нових каналів взаємодії з клієнтами та партнерами. Підприємства активно використовують соціальні мережі, месенджери та онлайн-платформи для комунікації. Розвиваються системи інформування про безпекову ситуацію.

Юридична адаптація включає оновлення договірної бази та внутрішніх регламентів роботи. Туристичні компанії впроваджують нові форми договорів,

умови страхування та правила безпеки для клієнтів. Особлива увага приділяється захисту прав споживачів в умовах форс-мажору.

Управлінська адаптація передбачає впровадження нових моделей менеджменту та систем прийняття рішень. Підприємства розвивають гнучкі організаційні структури, впроваджують системи антикризового управління та розвивають проектний менеджмент. Партнерська адаптація характеризується розвитком нових форм співпраці з постачальниками послуг та іншими учасниками ринку. Туристичні компанії створюють альянси, розвивають мережеві структури та впроваджують спільні програми розвитку[64, с. 424].

Клієнтська адаптація зосереджена на впровадженні нових стандартів обслуговування та програм лояльності. Підприємства розвивають індивідуальний підхід до клієнтів, впроваджують гнучкі системи бронювання та скасування турів. Безпекова адаптація включає впровадження комплексних систем безпеки для клієнтів та персоналу. Туристичні компанії розробляють протоколи дій у надзвичайних ситуаціях, проводять навчання персоналу та впроваджують системи моніторингу безпеки.

Інноваційна адаптація характеризується впровадженням нових технологічних рішень та бізнес-моделей. Підприємства експериментують з віртуальною реальністю, розвивають гібридні формати турів та впроваджують інноваційні сервіси. Екологічна адаптація передбачає впровадження принципів сталого розвитку та екологічної відповідальності. Туристичні компанії розвивають екологічні тури, впроваджують енергоефективні технології та підтримують природоохоронні ініціативи.

Соціальна адаптація бізнесу включає розвиток програм корпоративної соціальної відповідальності та підтримки місцевих громад. Підприємства створюють робочі місця для внутрішньо переміщених осіб, підтримують волонтерські ініціативи та розвивають соціальний туризм. Антикризова адаптація характеризується створенням систем раннього попередження та реагування на кризові ситуації. Туристичні компанії формують резервні фонди, розробляють сценарії дій у різних ситуаціях та впроваджують системи ризик-

менеджменту. Міжнародна адаптація передбачає розвиток нових форм співпраці з міжнародними партнерами та вихід на нові ринки. Підприємства адаптують свої послуги до міжнародних стандартів, розвивають експортний потенціал та залучають іноземні інвестиції [57].

Політика промоції туризму на міжнародному рівні координується Міністерством закордонних справ спільно з ДАРТ та включає представництво України на міжнародних туристичних виставках. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), у 2024 році Україна взяла участь у 12 міжнародних туристичних форумах, презентуючи свій туристичний потенціал. Особлива увага приділяється формуванню іміджу України як безпечної для туризму країни. Міжнародні експерти відзначають зростання інтересу до українського туристичного продукту [65].

Політика розвитку туристичної статистики реалізується Державною службою статистики України у співпраці з ДАРТ та включає впровадження нових методик обліку туристичних потоків. За методологією Євростату впроваджено систему сателітних рахунків туризму, що дозволяє оцінити реальний внесок галузі в економіку. Згідно з даними Світового банку, частка туризму у ВВП України у 2024 році склала 2,8%. Розвивається система збору та аналізу big data для моніторингу туристичних потоків.

Страхова політика у сфері туризму формується за участі Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг та передбачає розробку нових страхових продуктів. За даними Ліги страхових організацій України, у 2024 році впроваджено спеціальні програми страхування для внутрішнього туризму. Створено механізми швидкого відшкодування збитків у разі форс-мажорних обставин. Розвивається система онлайн-страхування туристичних послуг. Політика розвитку ділового туризму координується Торгово-промисловою палатою України та включає підтримку проведення бізнес-форумів та конференцій. За даними Європейської асоціації ділового туризму, у 2024 році в Україні проведено 25 міжнародних бізнес-заходів. Створюються спеціалізовані

конференц-зони у безпечних регіонах. Розвивається інфраструктура для гібридних форматів проведення заходів [46].

Політика підтримки релігійного туризму реалізується у співпраці з релігійними організаціями та включає розвиток паломницьких маршрутів. За даними Всеукраїнської ради церков, у 2024 році відновлено 15 маршрутів релігійного туризму. Створюються інформаційні центри при релігійних об'єктах. Впроваджуються спеціальні програми для паломників з урахуванням безпекової ситуації. Політика розвитку освітнього туризму координується Міністерством освіти і науки України та включає підтримку студентських обмінів та освітніх програм. За даними UNESCO, у 2024 році реалізовано 18 міжнародних освітніх проектів з туристичним компонентом. Розвиваються програми стажувань для студентів туристичних спеціальностей. Створюються освітні хаби в туристичних регіонах [30].

Політика підтримки круїзного туризму формується Адміністрацією морських портів України та передбачає відновлення річкового туризму на безпечних ділянках. За даними Дунайського пароплавства, у 2024 році відновлено круїзні маршрути по Дунаю. Розвивається інфраструктура річкових портів. Створюються нові туристичні продукти на базі річкового транспорту. Політика розвитку медичного туризму координується Міністерством охорони здоров'я України та включає підтримку санаторно-курортних закладів. За даними Української асоціації медичного туризму, у 2024 році сертифіковано 45 медичних центрів для прийому іноземних пацієнтів. Впроваджуються міжнародні стандарти якості медичних послуг. Розвивається система реабілітації військовослужбовців. Політика розвитку фестивального туризму реалізується у співпраці з Українським культурним фондом та включає підтримку проведення культурних подій. За даними Асоціації фестивалів України, у 2024 році проведено 78 фестивалів у безпечних регіонах. Створюються нові формати проведення масових заходів. Розвивається система онлайн-трансляцій культурних подій [54, с. 162-177].

Політика підтримки спортивного туризму координується Міністерством молоді та спорту України та включає розвиток спортивної інфраструктури. За даними Національного олімпійського комітету, у 2024 році проведено 35 міжнародних спортивних змагань в Україні. Створюються нові спортивні об'єкти в безпечних регіонах. Розвивається система підготовки спортивних інструкторів та гідів.

Війна стимулювала пошук нових управлінських рішень у туризмі, запустила експерименти з форматами послуг і технологіями безпеки.

Дослідження перспектив туризму в умовах тривалої загрози потребує комплексної оцінки внутрішніх характеристик галузі та зовнішніх чинників, що можуть прискорювати або стримувати її розвиток. SWOT-аналіз відображає сильні та слабкі сторони, а також можливості і загрози для українського туризму [69, с. 210–211].

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз туристичної галузі України в умовах війни
(побудовано автором за даними [20; 31; 69])

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Значний культурно-історичний та природний потенціал, здатний забезпечити різноманітні види турів 2. Висока мотивація внутрішніх туристів (патріотичні маршрути, волонтерські програми, реабілітаційний відпочинок) 3. Постійна увага держави через механізми фінансової та соціальної підтримки 4. Активність міжнародних партнерів (гранти, технічна допомога, обмін досвідом) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нерівномірний рівень розвитку інфраструктури та пошкодження туристичних об'єктів у зонах бойових дій 2. Нестача спеціалістів з кризового менеджменту та безпекових технологій 3. Відсутність стійких фінансових резервів у малого й середнього бізнесу 4. Недостатній рівень цифровізації у частини підприємств та низька якість інтернет-інфраструктури 5. Повільні темпи відновлення транспортної мережі 6. Фрагментарність маркетингових кампаній та недостатня інтеграція на світовому ринку
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Активна диверсифікація продуктів (волонтерський, медичний туризм, цифрові тури) 2. Впровадження інноваційних технологій (VR/AR, онлайн-екскурсії, моніторинг безпеки) 3. Розвиток внутрішнього ринку та інклюзивних програм для різних цільових груп 4. Посилення міжнародної співпраці (обмін досвідом, участь у виставках, просування бренду) 5. Подальше вдосконалення антикризової політики держави 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ескалація конфлікту та розширення зони бойових дій 2. Поглиблення економічної кризи та обмеженість інвестиційних ресурсів 3. Збільшення кількості зруйнованих пам'яток культури та деградація природних територій 4. Збереження негативного іміджу країни з воєнними діями на окремих закордонних ринках 5. Ризики кіберзагроз та інформаційних маніпуляцій на туристичних платформах 6. Затримки у відбудові критичної інфраструктури та фінансові втрати бізнесу

В Україні наявний потужний ресурс культурної, історичної та природної спадщини, який не втрачає привабливості для внутрішнього ринку й зацікавлює іноземців, готових підтримувати країну в складних обставинах. Але водночас значна частина об'єктів туризму пошкоджена або залишається в зоні бойових дій, а компанії страждають від нестачі обігових коштів і кваліфікованого персоналу. Перспективи пов'язані з поєднанням державної політики підтримки та здатності

ринку до інновацій, формуванням комплексних програм залучення ресурсів і просуванням позитивного образу країни, де попри загрози розвиваються цікаві формати турів.

Висновок із результатів SWOT-аналізу – туристична галузь залишається значущим чинником економічної й соціальної стабільності, здатним прискорити відбудову регіонів та покращити міжнародний імідж країни. Державні, корпоративні та громадські ініціативи допоможуть зберегти культурно-історичну спадщину й сформувати нові форми туристичних продуктів, які поєднують безпечність, інновації й соціальну корисність [69, с. 214].

Подальше застосування напрацювань із міжнародного досвіду, антикризових підходів і партнерських рішень має посилити конкурентоспроможність галузі, поглибити її взаємодію з суміжними секторами економіки і забезпечити потрібні передумови для ефективного зростання після завершення війни [31, с. 49]. Такий шлях зберігає робочі місця, створює додану вартість, збагачує культуру, об'єднує суспільство та відкриває можливості для модернізації туристичної сфери України.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Умови воєнного стану суттєво впливають на туристичну галузь, що вимагає адаптації її розвитку до нових викликів. Було розглянуто теоретичні аспекти функціонування туризму під час військових конфліктів, зокрема фактори, що визначають стійкість галузі до кризових явищ, та адаптаційні моделі розвитку туризму.

2. Аналіз міжнародного досвіду показав, що в країнах, які зазнавали військових конфліктів, розвиток туризму відбувався шляхом диверсифікації послуг, підтримки внутрішнього туризму, залучення міжнародної допомоги та адаптації до нових безпекових умов. Досвід таких країн, як Ізраїль, Хорватія та Грузія, свідчить, що навіть в умовах війни туризм може залишатися важливим елементом економіки.

3. Дослідження нормативно-правового регулювання туристичної діяльності в умовах воєнного стану дозволило встановити, що державна політика спрямована на збереження туристичної галузі шляхом підтримки бізнесу, податкових пільг та забезпечення безпеки туристів. Проте, поточне законодавство потребує адаптації до умов війни, зокрема розробки спеціальних механізмів страхування ризиків у сфері туризму.

4. Війна значно вплинула на туристичну інфраструктуру України, спричинивши руйнування багатьох туристичних об'єктів, особливо у східних та південних регіонах. Значна частина туристичних підприємств призупинила свою діяльність або змінила формат роботи, переорієнтувавшись на внутрішній туризм у більш безпечних регіонах. Аналіз туристичних потоків в Україні свідчить про значні зміни у географії подорожей. Найбільше туристичне навантаження у 2024 році припадає на західні та центральні регіони, тоді як туристичний потік у південні та східні регіони суттєво скоротився. Туристичні переваги змінилися: зріс інтерес до міського, історико-культурного та

гастрономічного туризму, тоді як популярність пляжного відпочинку значно зменшилася.

В умовах війни з'явилися нові види туризму, такі як волонтерський туризм, а також розвиток екотуризму та релігійного туризму. Ці напрями дозволяють адаптувати туристичну діяльність до нових реалій та залучати відвідувачів до вивчення історії, допомоги населенню та відпочинку в безпечних природних зонах.

5. Державна підтримка туристичної галузі у 2022-2024 роках зосереджена на фінансуванні інфраструктурних проєктів, грантових програмах, податкових пільгах та маркетингових заходах. Важливу роль відіграє стимулювання внутрішнього туризму та міжнародне партнерство для відновлення туристичної індустрії після війни. Для адаптації туристичного бізнесу до умов воєнного стану необхідно впроваджувати цифрові технології, розвивати онлайн-бронювання, диверсифікувати туристичні продукти, забезпечувати безпеку туристів та використовувати кризові стратегії розвитку. Перспективними напрямками залишаються внутрішній туризм, культурно-історичні маршрути та використання інноваційних технологій для залучення туристів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mylko I, Nahornova O, Ozhema S. Стратегічні напрями розвитку спортивного туризму в Карпатах в умовах нестабільності. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2022;2(30):108-17.
2. Антонюк КГ. Механізм державного регулювання туризму в Україні та його взаємодія з приватними підприємствами туристичного сектору. *Підприємництво та інновації*. 2024;32:186-91.
3. Багрій КЛ. Віртуальний туризм як новий напрямок туризму в умовах війни. В: *Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції; 2022 Трав 5; Чернівці. Чернівці: 2022. с. 144-9.*
4. Барвінок Н. Вплив глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні. *Věda a perspektivy*. 2022;4(11).
5. Барвінок НВ. Вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому. 2022.
6. Барвінок НВ. Розвиток екотуризму в повоєнний період: світовий досвід для України. Вінниця: Твори
7. Бащак ММ. Вплив геополітичної нестабільності на розвиток туризму. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2022;5:5-12.
8. Безхлібна АП, Касьянова КО. Вплив війни на туристичну галузь в Україні. В: *Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі*. 2024. с. 67.
9. Богорад АО. Проблеми розвитку туризму в умовах воєнного часу. В: *Відповідальний за випуск: к. е. н., доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва Старіков ОЮ. [місто невідоме: видавець невідомий]; 2023. с. 124.*
10. Божко ЛД, Холодок ВД. Туризм: проблеми та перспективи розвитку під час війни. *Культура України*. 2022;77:56-64.

11. Бойко ВО, Далевська НМ. Розвиток туризму після збройних конфліктів у різних країнах світу. Управління змінами та інновації. 2022;3:5-10.
12. Будюка ММ. Удосконалення механізмів управління екологічною безпекою України. 2024.
13. Буряк АА, та ін. Сутність «темного» туризму як перспективного напрямку розвитку туристичних дестинацій: міжнародний досвід. 2022.
14. Великодна АС. Альтернативні види туризму за регіонами. Запоріжжя: Національний університет «Запорізька політехніка»; 2023.
15. Відновлення туризму і туризм для відновлення / Ukraïner. URL: <https://www.ukraïner.net/vidnovlennia-zhytla> (дата звернення: 24.01.2024)
16. Внутрішній туризм. З початку війни понад 45% українців подорожували країною / Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/vnutrishniy-turizm-z-pochatku-viyni-ponad-45-ukraintsiv-podorozhuvali-krainoyu-08092023-15885> (дата звернення: 24.01.2025)
17. Гавріленко АО. Організація та особливості розвитку бізнес-туризму в Україні. 2024.
18. Гарнага К, Філіпчук Д, Кривоберець М. Туристична індустрія: проблеми та перспективи розвитку під час війни. UNIVERSUM. 2023;1:35-40.
19. Гнатюк АА. Міжнародний досвід відновлення туризму після воєнних конфліктів. В: Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі. с. 116.
20. Голота ЄО. Управління персоналом в туристичній організації 2023.
21. Графська О, Головчук Ю, Никига О. Роль маркетингових інновацій у розвитку гастрономічного туризму в регіоні. Економіка та суспільство. 2022;39.

22. Графська О, Запісоцький А. Аналіз заходів підтримки промислових об'єктів під час повномаштабної війни з метою збереження їх для розвитку промислового туризму. В: Матеріали публікуються в авторській редакції. с. 43.
23. Державна служба статистики України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.02.2025).
24. Державне агентство розвитку туризму України. Туризм в Україні: офіційна статистика та аналітика. – Київ: ДАРТ, 2024. – 75 с.
25. Дзюрах ЮМ, Гуц РБ. Державне регулювання розвитку індустрії туризму України в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024;35(74)(1):78-84.
26. Дзяпка АМ. Перспективи промислового туризму. В: Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства. с. 207.
27. Дуб ВВ, Терешкін ОГ, Крамаренко ДП. Руйнування Каховської ГЕС як стимул розвитку археології та археологічного туризму Львів: Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського; 2023.
28. Дудник ІМ, Борисюк ОП, Сайчук ВС. Географічна інтерпретація туристичного процесу. 2023.
29. Дудник КМ. Формування бренду туристичного підприємства в післявоєнний час в Україні ХДАК; 2023.
30. Дудченко РІ. Особливості розвитку екологічного туризму в Україні 2023.
31. Журнал "Туристичний бізнес в Україні". Нові тенденції в українському туризмі під час війни. – №3, 2024. – С. 45-52. URL: <https://www.tourism-business.ua/journal/2024/3/novi-tendencii-v-ukrainskomu-turizmi> (дата звернення: 04.02.2025).

32. За 9 місяців 2024 року до державного бюджету від туристичної галузі надійшло понад 2 млрд грн / ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/za-9-misyaciv-2024-roku-do-derzhavnogo-byudzhetu-vid-turistichnoyi-galuzi-nadijshlo-ponad-2-mlrd-grn> (дата звернення: 24.01.2025)
33. Задорожня А. "Маршрути пам'яті": реалії та перспективи внутрішнього туризму України в об'єктиві ЗМІ. Діалог: медіастудії. 2023;29:45-56.
34. Зарубіна А, Сіра Е, Демчук Л. Особливості туризму в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022;41.
35. Зарубіна А, та ін. Вплив військових дій на туристичну індустрію в Україні. В: Рекомендовано до поширення через мережу інтернет електронного випуску збірника вченою радою Запорізького національного університету (протокол № 4 від 28 листопада 2023 року). 2023. с. 35.
36. Заякина ГМ. Архитектурный туризм: культурный феномен и профессиональные практики. В: ББК 65я43+ 65.9 (2Рос-4Мур) я43 Э40. 2023. с. 200.
37. Злупко МЛ. Реалізація державної політики розвитку туристичної галузі України на регіональному рівні Івано-Франківськ: ЗВО "Університет Короля Данила"; 2024.
38. Інститут економічних досліджень. Вплив війни на туристичну галузь України: аналітичний звіт. – Київ: ІЕР, 2024. – 60 с
39. Карпенко ЮВ, та ін. Стан розвитку туризму в умовах війни та повоєнне відновлення. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2023;2(108):59-68.
40. Кізюн АГ, Гуцал ЛА, Цуркан ІМ. Аналіз розвитку індустрії туризму в Україні в умовах російсько-української війни. Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі. 2023;8:79-87.
41. Ковальчук ДМ. Етнографічний туризм в Україні. 2024.

42. Кругляк МЕ. Боснія і Герцеговина як приклад вдалого розвитку туризму у післявоєнний час. В: Програмний комітет. [місто невідоме: видавець невідомий]; 2023. с. 268.
43. Кукушкін В. Розробка та просування фестивального руху в Одеській області Одеса: ОНТУ, кафедра туристичного бізнесу та рекреації; 2023.
44. Кулиняк І. Вплив війни на територіальну спеціалізацію туристичних регіонів України: тенденції та виклики. Успіхи і досягнення у науці. 2024;10(10).
45. Лещук Г. Інвестиційне забезпечення розвитку туристичного сектору України. Наукові перспективи (Naukovì perspektivi). 2023;8(38).
46. Лизогуб Д. Комунікаційна стратегія для Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ). 2024.
47. Ломтєв ОК. Особливості функціонування туристичної галузі в умовах війни. В: Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства. с. 373.
48. Мамчин М, Демко М, Михаць С. Дослідження впливу військового стану на туристичну діяльність в Україні. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences. 2024;330(3):330-5.
49. Маршрути пам'яті / ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/marshruti-pamyati> (дата звернення: 24.01.2025)
50. Машіка Г, П'ятка Н. Особливості функціонування суб'єктів туристичної індустрії в умовах війни. Економіка та суспільство. 2022;44.
51. Моца АА. Особливості правового регулювання туристичної діяльності в умовах воєнного стану в Україні. 2023.
52. Олійник В, Бондар О. Дослідження динаміки туристичних потоків України. Scientific Collection «InterConf». 2023;140:467-71.
53. ООН Туризм долучиться до підтримки та відновлення туристичної галузі України / ДАРТ. URL:

<https://www.tourism.gov.ua/blog/oon-turizm-doluchitsya-do-pidtrimki-ta-vidnovlennya-turistichnoyi-galuzi-ukrayini> (дата звернення: 24.01.2025)

54. Паньків Н, Пелешок А. Аналіз сучасного стану круїзного туризму у світі: досвід для України. *Development Service Industry Management*. 2023;3:162-7

55. Паньків Н, Сагайдак В. Організація культурно-пізнавального туризму. Сучасний стан та тенденції розвитку в Україні. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2022;310(5):58-71.

56. Пацюк ВС, Василенко АІ, Святецький ВЮ. Волонтерський туризм: концептуальні засади. 2024.

57. Плещан Х, Дашивець І. Креативний підхід до розвитку культурного туризму в Україні: адаптація кращих світових кейсів. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2024;2(44).

58. Прищепя ДА. Вплив війни на розвиток туристичної діяльності в Україні. 2023.

59. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII [Інтернет]. Київ: Верховна Рада України; 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 24.01.2025)

60. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР [Інтернет]. Київ: Верховна Рада України; 1995 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 24.01.2025)

61. Розширення туристичних горизонтів / ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/rozshirennya-turistichnih-gorizontiv> (дата звернення: 24.01.2025)

62. Слатвінська ЛА, Махо ІП, Залозний ВП. Розвиток туристично-рекреаційних комплексів Черкаської області під час війни та післявоєнний період в Україні Черкаси: Видавець Юлія Чабаненко;

63. Смаглюк А. Особливості функціонування туризму в умовах війни. В: *Безбар'єрний туризм в умовах сьогодення: глобальні виклики*. с. 19.

64. Ткаченко О. Сучасні тенденції розвитку туризму в умовах війни в Україні. В: Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. с. 424.
65. Турчманович РТ. Проблеми та перспективи організації лікувально-оздоровчого туризму в Україні 2024.
66. Філюк С. Система інноваційно-інвестиційних заходів економічної стратегії відновлення туристично-рекреаційного потенціалу України. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2022;7(2): С. 17-25.
67. Хілько ОО. Сучасний стан і тенденції розвитку інформаційного ринку в Україні. 2024.
68. Хільчевська ІГ. Військовий ландшафт і туризм: кейс В'єтнаму. В: Програмний комітет. 2023. с. 275.
69. Холодок ВД. Управління туризмом на регіональному рівні в умовах війни та стратегії на майбутнє. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023;16:206-14.
70. Через російську агресію в Україні постраждали 902 пам'ятки культурної спадщини / Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/news/chez-rosijsku-agresiyu-v-ukrayini-postrazhdaly-902-pamyatky-kulturnoyi-spadshhynu> (дата звернення: 24.01.2025)
71. Черниш ІВ. Обґрунтування принципів і функцій антикризової політики держави у туристичній галузі
72. Шульга АА. Мистецький туризм як інструмент соціальних трансформацій ХДАК; 2022.
73. Яковенко ВВ. Логістичний підхід до забезпечення конкурентоспроможності бізнес-туризму за участю авіатранспорту; 2024.
74. Паляниця Н. Зелений туризм в реаліях війни: історія власника еко-садиби на Хмельниччині [Електронний ресурс] / Н. Паляниця //

Суспільне Хмельницький. – 09 червня 2022. – URL: <https://suspilne.media/khmelnyskiy/248349-zelenij-turizm-v-realiah-vijni-istoria-vlasnika-eko-sadibi-na-hmelniccini/> (дата звернення 24.01.2025).

75. Олена Яремко. Лавандове поле, кукурудзяний ресторан та міні-хоббітон. [Електронний ресурс] / Олена Яремко// Зоря Полтавщини – 3 вересня 2021 року – URL: <http://zorya.poltava.ua/lavandove-pole-kukurudzjanij-restoran-ta-mini-hobbiton/> (дата звернення 24.01.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

**Динаміка надходжень до державного бюджету від
туристичної галузі України, 2021-2024 рр.
(побудовано автором за даними [24])**

Рік	Сума надходжень (млрд грн)	Зміна до попереднього року (%)
2021	1,78	-
2022	1,23	-30,9%
2023	1,46	+18,7%
2024	2,06	+41,1%

Таблиця А.2

**Структура туристичних потоків в Україні
за регіонами, 2024 рік (побудовано автором за даними [24])**

Регіон	Частка туристів(%)	Зміна до 2021 року (%)
Західний	54	+32
Центральний	28	+15
Південний	12	-56
Східний	6	-78

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Динаміка державної фінансової підтримки туристичної галузі
України, 2022-2024 рр. (побудовано автором за даними [24])**

Напрямок підтримки	2022 (млн грн)	2023 (млн грн)	2024 (млн грн)
Інфраструктурні проекти	245.3	312.8	428.6
Грантові програми	156.7	198.4	267.2
Податкові пільги	89.5	145.2	196.8
Маркетингові заходи	67.2	98.6	156.4
Всього	558.7	755.0	1049.0

Таблиця Б.2

**Структурні зміни в діяльності туристичних підприємств України,
2023-2024 рр. (побудовано автором за даними [24])**

Показник	2023	2024	Зміна (%)
Кількість активних туроператорів	452	498	+10.2
Внутрішні туристичні потоки (тис. осіб)	892	1256	+40.8
Середня тривалість турів (днів)	3.2	2.8	-12.5
Частка онлайн-бронювань (%)	45	68	+51.1
Кількість нових туристичних продуктів	156	234	+50.0